

SOĞUK SAVAŞ TÜRKİYE'SİNDE ANTI-KOMÜNİST SÖYLEMİN OLUŞUMUNDA AZERBAYCAN KÖKENLİ DÜŞÜNÜRLER: AZERBAYCAN DERGİSİNDE SOVYET - KOMÜNİZM ALGISI VE KOMÜNİZMLE MÜCADELE MESELESİ

Ceyda Tuna KOCAOĞLU*

Öz

II. Dünya Savaşı uluslararası ilişkiler üzerinde derinden etki yapmıştır. Savaşın iki müttefik devleti Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya savaşın sona ideolojik temelde amansız bir mücadeleye girdiler. Kapitalist ve komünist olarak ikiye ayrılmış dünyada mücadelenin tarafı olan devletler aralarındaki mücadeleyi dünyada hakimiyet alanlarını daha da genişletmek için bütün dünya milletlerin sorunu haline dönüştürmeyi başardılar. Soğuk Savaş yılları olarak 20. yüzyılın siyasi tarihinde geniş yer tutacak olan bu dönemde Sovyetlerin komünizmi tüm dünyada hâkim kılma niyet ve çabalarına karşı ABD liderliğinde komünizmle mücadele kapsamında sert bir Sovyet ve komünizm karşıtı söylem birçok ülkenin kamuoyunda en önemli unsur haline geldi. Bu çerçevede Sovyet komünizminin doğrudan tehdidi altında bulunan Türkiye, ABD'nin etkisiyle Sovyet ve komünizm karşıtı söylemin kısa sürede sistematik bir devlet politikasına dönüştüğü ülkelerden biri olmuştur. 1947'den itibaren güçlü bir şekilde hükümet politikası olarak gelişmeye başlayan Sovyet-komünizm karşıtlığı özellikle Demokrat Parti hükümetleri döneminde zirveye çıkmış ve Türk kamuoyunda anti-komünist söylem en önemli gündem haline gelmiştir. Türk kamuoyunda Soğuk Savaş yılları boyunca çoğu zaman önemini koruyacak olan Sovyet ve komünizm karşıtlığının oluşmasında değişik unsurlar önemli rol oynamıştır. Bunlardan biri Soğuk Savaş yıllarında Sovyet zulmünden kaçarak Türkiye'ye gelen Azerbaycan Türkleridir. 1949 yılında kurdukları Azerbaycan Kültür Derneği vasıtasıyla Türkiye'de Sovyet ve komünizm karşıtı söylemin önemli unsuru haline gelen Azerbaycanlı düşünürler Azerbaycan Dergisi adlı yayın organları ile Türkiye'de Sovyet Rusya ve komünizme karşı önemli mücadele başlattılar ve özellikle anti-komünist söylemin temel literatürünün oluşmasına katkı sağladılar. Bu çalışmada söz konusu dergide kaleme alınmış yazılar ele alınarak anti-komünist söylem üzerinde Azerbaycanlı düşünürlerin etkisi ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: *Anti-komünizm, Sovyet Rusya, Azerbaycan Dergisi, Türkiye, Soğuk Savaş.*

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Manyas Meslek Yüksek Okulu, Medya ve İletişim Programı, Balıkesir.

E-posta: ckocaoglu@bandirma.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6537-1804

(Makale Gönderim Tarihi: 24.04.2021 - Makale Kabul Tarihi: 16.08.2021)

Abstract

The Effect of Azerbaijani Thinkers in the Development of Anti-Communist Discourse in Turkey During the Cold-War Period: Perception of Soviet - Communism and the Struggle Against Communism in the Azerbaijan Journal

World War II had a great impact on international relations. The two allied states of the war, United States of America and Soviet Russia, entered into a relentless struggle on ideological basis after the war. In a world which is divided into two as capitalist and communist, the states that are the parties of the struggle have succeeded in transforming the struggle between them into the problem of the nations of the world in order to expand their area of domination further. In this period, which will take a large place in the political history of the 20th century as the Cold War years, a harsh anti-Sovietism and communism discourse has become the most important element in the public opinion of many countries within the scope of the struggle against communism under the leadership of the USA against the intention and efforts of the Soviets to dominate communism all over the world. In this context, under the direct threat of Soviet communism and by the influence of the United States, Turkey has become one of the states in the world that anti-Sovietism and communism discourse soon turned into a systematic state policy. Anti-Sovietism and communism, which started to develop as a strong government policy since 1947, reached its peak especially during the Democratic Party governments and the anti-communist discourse became the most important agenda in the Turkish public opinion. Various elements played an important role in the formation of anti-Sovietism and communism in Turkish public opinion, which would maintain its importance throughout the Cold War years. One of them is Azerbaijani Turks who came to Turkey running away from the Soviet oppression during the Cold War. By establishing the Azerbaijan Cultural Association in 1949, Azerbaijani thinkers became important figures of anti-Sovietism and communism discourse in Turkey and started an important struggle against Russia and communism by publishing Azerbaijan Journal. They particularly contribute to the formation of anti-communism literature. In this study, the influence of Azerbaijani thinkers on anti-communist discourse will be revealed by handling the articles in the aforementioned journal.

Key Words: *Anti-communism, Soviet Russia, Azerbaijan Journal, Turkey, Cold War.*

Giriş

II. Dünya Savaşı sonuçları bakımından 20. Yüzyılın en önemli kırılma noktası olmuştur. I. Dünya Savaşından daha uzun süren ve sonuçları çok daha yıkıcı olan II. Dünya Savaşı bittiğinde özellikle Avrupa'nın hemen tamamı büyük ölçüde tahrip olmuş, milyonlarca insan hayatını kaybetmiş ve en önemlisi de uluslararası politika yapmanın şekli ve kuralları da hissedilir ölçüde değişmişti. Artık yeni dünyanın iki gücü, iki sahibi vardı ve bu andan itibaren bu iki gücün ortaya koyacakları ilkeler uluslararası politikanın temel kanunları olacaktı. Çünkü Savaş bittiğinde Almanya harap, Fransa savaşı kazanan devletler tarafından büyük ölçüde dışlanmış en önemlisi İngiltere ise artık Avrupa kıtasında başrolü oynayamayacak duruma düşmüş ve bu durumda eski kıta üzerinde yalnızca iki büyük gücün yani Amerika Birleşik Devletleri ve onun savaş yıllarındaki müttefiki Sovyetler Birliğinin etkisi hissedilir biçimde artmıştı.¹ Böylece yeni dünya düzeni bu iki devletin uzunca bir süre birbirine yönelik yürüttükleri ve zaman zaman sıcak çatışmalara dönüşmüş olsa bile hiçbir zaman geniş çaplı bir savaşa dönüşmeyecek olan ve tamamen ideolojik temel üzerinde sürdürülecek bir mücadele üzerine kurulacaktır. Bu

---

¹ Best 2012, s. 243.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

mücadelenin adı ise Soğuk Savaş olacaktır.²

İki kutuplu uluslararası politikanın şüphesiz savaş sona erdiğinde en güçlü kanadını ABD temsil ediyordu. Savaş yıllarındaki müttefiki Sovyetler Birliği ise gerçekte savaşın galibi tarafta yer almasına rağmen ciddi askeri ve ekonomik sorunlarla karşı karşıyaydı.³ Bununla birlikte Alman tehlikesini önlemek amacıyla savaş yıllarında kapitalist devletler ile yaptığı ittifak sayesinde askeri ve ideolojik etki alanını özellikle Doğu Avrupa coğrafyasında genişletebilme fırsatı elde etmişti. Ayrıca yeni Sovyet ideolojisi daha 1917 Ekim Devriminden beri başta Avrupa olmak üzere dünyanın değişik coğrafyalarında ciddi ilgi uyandırmış özellikle Avrupa devletlerinin iç politikalarında sol/komünist düşünce partileşme olanağı bularak politik hayatı etkilemiştir.⁴ Kaldı ki, Sovyet ideolojisi daha başından beri Batı kapitalist devletleri tarafından büyük bir tehdit olarak görülüyor ve bundan dolayı da Sovyetler Avrupa politik sisteminin dışında tutulmaya çalışılıyordu. Ancak II. Dünya Savaşı öncesi Hitler ve Mussolini'nin yayılmacı ve giderek Avrupa'nın büyük bir kısmını tehdit eden yaklaşımları, başta İngiltere olmak üzere ABD ve diğer kapitalist devletleri Sovyet'i dikkate almaya mecbur bırakmıştır. Ancak 1945 yılı geldiğinde Batı kapitalist devletleri Sovyet'e yönelik düşünce ve tavırlarını tamamen değiştireceklerdi. Çünkü artık savaş bitmişti. ABD, II. Dünya Savaşı sonrası döneme özel mülkleri kamulaştırmış, savaş öncesinden kalmış borçları reddetmiş ve tüm dünyada işçi sınıfı devrimlerine destek sözü vermiş asi, ne yapacağı öngörülemez olan bu Sovyet rejimini aşağılayarak girdi. Şimdi ABD'li stratejistler Sovyetler birliğinin kısıtlı konvansiyonel askeri gücünden değil, daha çok Marksist-Leninist ideolojinin başka ülkelerdeki ezilen kitleler için oluşturduğu cazibeden ve fitilini ateşleyebileceği devrimci ayaklanmalar ile bunlardan dolayı oluşacak istikrarsızlıktan korkuyordu.⁵

Kısacası savaş sona erdiğinde artık yeni bir dünya ortaya çıkmıştı. Bu yeni dünyada ideoloji ise bundan sonraki uluslararası mücadele alanının tek ve en vazgeçilmez unsuruydu. ABD ve Sovyet Rusya arasında ideolojik temelde yürütülecek ve adına bu andan itibaren *Soğuk Savaş* denilecek olan bu yeni mücadele gerçekte yalnız bu iki devletin değil hemen bütün dünya uluslarının politik yaşamlarında uzunca bir dönem en belirleyici faktör olacaktır. Önce şüphesiz demokratik düzene sahip Batı Avrupa devletleri olmak üzere kapitalizm ile komünizm arasındaki kavga kısa sürede bütün dünya devletlerinde ve bu arada Türkiye'de de politik yaşamın en önemli konusu haline gelmiştir.

Soğuk Savaş sürecinde ABD tarafından yürütülen anti-komünist mücadelede Türkiye'nin de bu cephede yer almasında etkili olan en önemli faktör savaşın son yılında Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelik takındığı yayılmacı ve baskıcı tutumdur.⁶ Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik Boğazlar ve Kuzeydoğu Anadolu toprakları üzerindeki talepleri ve bunun Türk dış politikasında yarattığı endişe ve tepki uzun bir tarihi temeli

² Armaoğlu, 2016, s. 376.

³ Savaş sona erdiğinde Sovyet Rusya'nın durumuyla ilgili değerlendirme için bkz. Gaddis 2015, s. 18.

⁴ II. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa politik yaşamında sol/komünist etki için bkz: McNeill 2013, s. 702-704.

⁵ McMahon, 2013, s. 30.

⁶ 1945 yılında Türkiye'ye yönelik Sovyet baskıları ve artan talepler hakkında bkz. Soysal 1997, s. 2-17.

olan Rus karşıtlığını şimdi yeni bir ideolojik kavramla birleştirerek kısa sürede ‘Kızıl Rus’ algısına dönüştürecektir. Esasında Soğuk Savaş’ın “kızıl tehlike”si tarihsel süreçte özellikle 19. Yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen büyük savaşlar dolayısıyla “Moskof” şeklinde Türk düşünce hayatında bir düşman imge olarak oldukça yerleşti.⁷ Soğuk Savaş ile birlikte dünün Moskof’u şimdinin kızıl tehlikesi olacaktır. Kaldı ki, bu süreçte Komünist Rusya’yı Türk politik hayatında öteki haline getirmek ve giderek ABD etkisiyle amansız bir düşman olarak yaratmak için tarihsel arka plan da oldukça müsaitti. Gelenekçi bir topluma sahip ve Osmanlı’dan beri tarım devlet yapısını korumuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde sol/komünist düşünce baştan beri sorunluydü.⁸ Atatürk döneminin hemen tamamında sol/komünist düşünce çoğunlukla baskı görmüş ve zararlı düşünce kapsamında değişik kovuşturmalara maruz kalmıştır. Özellikle sol basın yakından takip edilmiş siyasi gelişmeler çerçevesinde çoğu zaman kapatılma ile karşı karşıya kalmıştır.⁹ Bununla birlikte Atatürk döneminde sol düşünceye yönelik temkinli ve uzak duruşlu yaklaşım hiçbir zaman sistematik bir devlet politikasına dönüşmemiştir.

Türkiye’de sistematik bir devlet politikası olarak anti-komünizmin temelleri şüphesiz 1946-1950 yılları arasında atılmıştır. Bu dönemde bir taraftan batının etkilemesiyle ülkede demokrasi inşa süreci kendini gösterirken diğer taraftan da belki de bunun bir bedeli olarak anti-komünist söylem etkili bir politik duruş olarak ortaya çıkıyordu. Türkiye Cumhuriyeti, jeopolitik önemini vurgulamak, böylece “Hür Dünya” nezdindeki anlam ve önemi pekiştirmek, komünizm tehlikesini alabildiğine büyütmeye dönük bir ideolojik ve psikolojik harekate girişti.¹⁰ II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye’deki yeni çok partili siyasi yapıda anti-komünizm siyasi partiler arası rekabete rağmen iktidar ve muhalefet partileri arasında ortak bir payda, birleştirici bir ortak düşman halini aldı. Komünizmin bir dış güçle ilişkilendirilmesi komünizmle mücadeleyi bir ulusal politikaya dönüştürdü. Partiler, hükümetler, programlar değişse dahi komünizmle mücadele devletin temel ve değişmez politikası oldu. Aynı şekilde solcu aydınlar dışarıda tutulacak olursa anti-komünist düşünce, farklı ideolojilerden beslenen fikir çevrelerinin uzlaşma, yakınlaşma ve kimi zaman eklemleme noktasını oluşturdu.¹¹ Gerçekten de Savaş sonrasının iki önemli siyasi figürü CHP ve Demokrat Parti yani iktidar ve muhalefetin benimsedikleri anti-komünist söylemlerin birbiri ile çok benzer oldukları görülmektedir. Bu dönemde iktidardaki CHP’nin DP’yi komünistlerle bağlantılı göstermeleri ve bu suretle muhalefeti komünistlikle suçlaması ve hatta daha da ileri giderek DP’lileri “Moskovacılık”la itham etmeleri bu dönemde anti-komünist söylemin oluşumunda önemli olmuştur.¹² Bu arada 1944 Turancılık davalarında itibar kaybına uğramış olan Türk milliyetçiliği de bu yeni dönemde anti-komünist söylemin ve uygulamaların baş aktörü

⁷ Buna dair bir çalışma için bkz. Öztan, 2016, s. 75-104.

⁸ Sosyalist düşüncenin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki serüveni için bkz. Doğan, 2012; Sayılğan, 1972.

⁹ Tunçay, 1999, s. 149-150; Ayrıca Atatürk döneminde komünizm ile ilgili olarak bkz: İleri, 1970.

¹⁰ Bora ve Ünüvar, 2015, s. 159.

¹¹ Örnek, 2015, s. 64.

¹² Uslu, 2015, s. 375.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

konumuna gelecektir.¹³ Komünizm tehlikesi karşısında en etkili silahın Türk milliyetçiliği olduğunu anlatan ilk eserler hızla yazın hayatında yerini almaya başlayacaktır.¹⁴

1947 yılından itibaren etkin bir biçimde başlatılan komünizm karşıtlığı Demokrat Parti iktidarı yıllarında tam anlamıyla sistematik bir devlet politikasına dönüştürülmüştür. İktidarın ilk aylarında NATO'ya üyeliği kolaylaştırmak amacıyla Kore'ye asker gönderilmesi önemli bir adım oldu. Siyasi düzlemden popüler kültüre uzanan Amerikan hayranlığı giderek güçlendirilirken, anti-komünist ajitasyonun hamaset dozajı alabildiğine arttı. Mutlak kötü olarak şeytanlaştırılan komünist imgesi, filen ve mecazen grotesk bir karikatürleştirilmenin konusu oldu. Komünist, Moskof uşağı bir iç düşman olarak hatta daha da ileri gidilerek bir ahlaksızlık timsali olarak karalanıyordu.¹⁵

Tarihsel arka planında özellikle 19. Yüzyıl boyunca sürekli biçimde Osmanlı Devleti aleyhinde olarak gelişme göstermiş olan Türk -Rus ilişkilerinden dolayı kötü bir mirasa sahip olan Rus algısı şimdi yenilenerek daha da olumsuz bir biçime dönüşecektir. Bu dönemde komünizm karşıtlığı temelinde sürdürülen Sovyet karşıtlığının gerek Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmi politik söyleminde gerekse de Türk kamuoyunda yerleşik bir düşünce haline gelmesinde değişik enstrümanlar etkili olmuştur. Başta komünizm karşıtı ulusal basın olmak üzere büyük oranda örtük bir şekilde de olsa devletin resmi makamlarının bilgisinde ve çoğu zaman teşvikiyle yazılan ve yazdırılan anti-komünist kitaplar, resmi yayınlar ve propaganda malzemeleri bu dönemde Türkiye'de anti-komünist söylemin oluşmasında ve yerleşik hale gelmesinde önemli rol oynamıştır. Bu çerçevede Soğuk Savaş yıllarında Sovyet rejiminin baskıları sonucu Türk illerinden ayrılarak Türkiye'de yerleşmiş Türkistanlı yazar ve düşünürler de bu dönemde anti-komünist ve ciddi bir anti-Sovyet söylemin oluşumuna katkı sağladılar. Bu çalışmada 1 Şubat 1949 tarihinde Ankara'da kurulan Azerbaycan Kültür Derneği¹⁶ etrafında bir araya gelen çoğu Azeri kökenli yazar ve düşünürlerin Azerbaycan Dergisi'nde kaleme aldıkları yazılar ışığında Sovyet rejimi ve bunun üzerinden oluşturdukları anti-komünist söylem ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Azerbaycan Dergisinde Anti-Sovyet Söylem

Yukarıda da değinildiği üzere Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'de oluşan ve/veya oluşturulan anti-Sovyet ve anti-komünist söylemin değişik kaynakları bulunmaktadır. Bunlardan biri de Azerbaycan Dergisi'dir. 1 Şubat 1949 tarihinde Ankara'da kurulan Azerbaycan Kültür Derneği o dönemde Sovyet baskısı neticesinde Türkiye'ye gelmek zorunda kalan Azerbaycanlı yazar, siyasetçi ve düşünürler tarafından teşkil edilmiştir. Azerbaycan Kültür Derneği'nin kuruluş amacı başta Azerbaycan'ı, tarihini, kültürünü işlemek ve yaymak olmak üzere, bu amaca yönelik kitap, dergi ve gazete yayınlamak,

---

¹³ Uslu, 2015, s. 376.

¹⁴ Savaş sonrası dönemde antikomünist söylemin oluşumuna katkı yapan ilk eserlerden biri için bkz. Diper, 1947.

¹⁵ Bora ve Ünüvar 2015, s. 160.

¹⁶ *Azerbaycan Dergisi*, Y. 1, S. 1, 1 Nisan 1952, s. 16.

ihtiyaç sahibi Azerbaycanlılara maddi yardımda bulunmaktı.¹⁷ Azerbaycan Kültür Derneği kuruluş amacı çerçevesinde ilk sayısı 1 Nisan 1952 tarihinde Azerbaycan Dergisi'ni yayınlamaya başlamıştır. Derginin sahibi Azerbaycan Kültür Derneği sorumlu müdürü Dr. Ahmet Yaşat'tır. Derginin yazar kadrosunda Mehmet Emin Resulzade, Mirza Bala, Hürşit Banu, Günay Behbut, Nizami, Cafer Cebbarlı, A. Vahap Yurtsever, Hoca Kurbanoğlu gibi isimler yer almaktadır. Bunun dışında Azerbaycanlı olmayan bazı Türk bilim adamı, yazar ve düşünürler de dergide yazılar kaleme almıştır.¹⁸

Azerbaycan Kültür Dergisinde, Azerbaycan tarihi ve kültürü ile ilgili yazılar ağırlık kazanmakla birlikte daha ilk sayılarından itibaren Sovyet karşıtlığı ve komünizm aleyhinde etkili yazıların da kaleme alınmaya başladığını görmekteyiz.¹⁹ M. Emin Resulzade Sovyet karşıtlığı bağlamında kaleme aldığı bir yazısında, Bolşevik rejimin takip ettiği politikanın gerçek amacının tüm dünyayı “Ruslaştırmak” olduğunu ileri sürmüş ve Sovyetlerin bunu gerçekleştirmek amacıyla “milliyet meselesi”ni ortaya attıklarını ve bunu da “Formca milli, mezmunca sosyalist” şeklinde formüle ettiklerini ileri sürmüştür.²⁰ Azerbaycan Dergisinde kaleme alınan yazılarda genelde “Kızıl Rus” ifadesi öne çıkmaktadır. 27 Nisan 1920 tarihinde Sovyetlerin bağımsız Azerbaycan'ı yeniden işgal ile Azerbaycan hükümetine son vermesi Azerbaycan Dergisi'nde özellikle Sovyet karşıtı yazılara önemli bir dayanak olmuştur. “Kızıl Rus İstilasını” başlıklı yazıda Azerbaycan'ın işgali ile ilgili olarak yapılan anlatı Sovyet rejiminin niteliğini ortaya koymaktadır: “... istila ve işgalin ilk yıllarında, Kızıl Rus Ordusunun süngüleri üstünde işbaşına gelen kukla hükümet üyelerinden kimse, hatta onları ‘milliyetçi’ diye temizlemek işinde bir alet olarak kullanılan bazı yerli komünistler bile, kendi ecellerile ölmemişlerdir. Daha ‘inkılap’ın bal aylarında, yani istila ve işgalin ilk günlerinde Kızıl Rus Ordusu tarafından kurulan kukla hükümet ve Parti merkez komitesi üyelerinden Mirza Davut, Cebioğlu Habip, Mehmetzade Abdülbaki, Ahmetoğlu Ahmet, Hanbut Açoğlu Eyüp ve başkaları Rus işgal Ordusunun Azerbaycan'ı tahliye etmesini talep ettikleri için memleketten sürgün edilmiş ve yerlerine Rus, Yahudi ve Ermeniler tayin edilmiştir”.²¹ “Tabii Bir Müttefik” başlıklı bir diğer yazıda da Sovyet propaganda makinesinin Sovyet rejimini olduğundan başka türlü gösterdiğine değinilerek Dünya Komünist ihtilali ve Dünya Sovyetler Birliği parolaları altında bütün dünyayı ele geçirmek niyetinde olduğu ve hatta son 37 yıl içinde Batı Almanya'dan Pasifik'e ve Güney Vietnam'a kadar oldukça önemli ve geniş sahaları nüfuzu altına aldığı halde Sovyet propaganda makinesinin barıştan, güvenlikten ve silahsızlanmadan bahsettiği ve böylece “göz boyamaya” çalıştığına dikkat çekilmiştir. Aynı yazıda Sovyetlerin sömürgeci bir millet ve devlet olduğu “... Sovyet rejimi, büyüklü küçüklü yüze kadar milleti topraklarından, hürriyet ve istiklallerinden, milli haklarından ve insanlık hukukundan mahrum ederek, birer sömürge halkı gibi iktisaden istismara ve kültür

¹⁷ Azerbaycan Dergisi, Y. 1, S. 1, 1 Nisan 1952, s. 16.

¹⁸ Azerbaycan Dergisi, Y. 1, S. 2, 1 Mayıs 1952.

¹⁹ Azerbaycan Dergisi, Y.1, S. 5, 1 Ağustos 1952, s. 2-5.

²⁰ Mehmet Emin Resulzade, “Şekilce de ve Muhtevace de Ruslaştırılma”, Azerbaycan Dergisi, Y.1, S. 5, 1 Ağustos 1952, s. 2.

²¹ Mirza Bala, “Kızıl Rus İstilasını”, Azerbaycan Dergisi, Y. 3, S. 1 (25), Nisan 1954, s. 3.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

bakımından ruslaşturmaya ve tedirici imhaya tabi tuttuğu halde, Sovyet propagandası Asya ve Afrika müstemele kavimlerinin kurtarılmasından bahsetmektedir. Sovyet idaresi işçileri geceli gündüzlü muhtelif isimler ve bahanelerle 'kapitalist rejiminden' çok daha fazla istismar ettiği ve köylüyü iktisadi bir varlık ve içtimai bir sınıf olarak ortadan kaldırdığı halde, Sovyet propagandacıları işçi-köylü hakimiyetinden ve "Sosyalizm Cennetinden' haber veriyorlar" cümleleriyle anlatılmıştır.²²

Yeni Sovyet idaresinin "sömürgecilik" olduğuna dair önemli sayıda yazının dergide kaleme alındığını görmekteyiz. Bu yazılarda Sovyet rejimi ile sömürgecilik çoğu kez eş anlamlı olarak görülmeye gayret edilmiştir. "Sovyet Sömürgeciliği" başlıklı bir yazıda Sovyet sömürgeciliği ile Batı sömürgeciliği ayrıntılı olarak karşılaştırılmıştır. Yazıda Batı sömürgeciliğinin mevcut durumda Afrika ile sınırlı kaldığı ve başta Asya olmak üzere dünyanın değişik yerlerinde bir çok sömürgecinin bağımsızlığına kavuştuklarına ve bu suretle Batı sömürgeciliğinin tarihe karıştığına dikkat çekildikten sonra Batı sömürgeciliğinin hiçbir zaman sömürgeler etrafında demir perde oluşturmadığı ve amacının sadece sömürge ülkelerinin sahip oldukları doğal kaynakları istismar etmek elde ettikleri hammadde ile kendi sanayilerini doyurmak olduğu ifade edilmiştir. Yazıda Batı sömürgeciliğinin analizinden sonra Sovyet rejimin tam bir sömürgeci devlet olduğu örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Sovyet rejimin enternasyonalizmi slogan haline getirdiği halde tamamıyla dünyada Rus hakimiyeti kurmaya çalıştıklarına dikkat çekilerek Sovyet idaresinin sömürgeci anlayışı "...şimdi Sovyet idaresi çarlık sömürge imparatorluğundan tevarüs ettiği bütün bu gayrı Rus ülkeleri paramparça ederek, çeşitli isimler altında muhtelif bölgelere taksim ettikten sonra hem siyasi, iktisadi ve askeri istismara tabi kılmakta, hem de milli varlıklarını tedricen imhaya maruz bırakarak tamamıyla Ruslaştırmaktadırlar. Sözde sömürgeciliğe muhalif bulunan Sovyet hükümeti çarlık sömürgelerini tevarüste bir mahzur görmediği gibi bu sistemi haklı göstermek için de bazı sebepler ve doktrinler uydurmuştur" cümleleriyle anlatılmıştır.²³ Sovyet sömürgeciliğinin halkları kütle halinde imha ettiğinin altı çizilen yazıda, Karaçaylılarla Balkarların, İnguşlarla Çeçenlerin, Kalmuklarla Kırım Türklerinin ve Volga boyu Almanlarının toptan Sibiryaya sürgün edilmeleri ve çoğunun imhası bu anlayışın en açık örneğini gösterdiği de vurgulanmıştır. Ayrıca, Sovyet idarecilerinin hakimiyetleri altında bulundurdıkları milletlere düşünce, din ve hareket özgürlüğü tanımadıkları gibi dilleri ve alfabelerini de Ruslaştırmaktan geri durmadıklarına da yazıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Kadircan Kafı'nın "Rus Perhizi ve Turşusu" başlıklı yazısında da Sovyet rejimi bir diktatörlük olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Yazıda Rusya'nın yeni lideri Kuruşçef'in Stalin'den farkı olmayan bir diktatör olduğuna dikkat çekilmiştir. Kafı, Kuruşçef'in Komünist Partisinin Yirminci Kongresinde yaptığı konuşmasında II. Dünya Savaşı yıllarında Stalin'in Kırım Türklerini sürgüne tabi tuttuğu ve bu yıllarda yapılan sürgünlerin acımasızca olduğuna dair eleştirel sözlerinin samimiyetten oldukça uzak bir

²² A. Vahap Yurtsever, "Tabii bir Müttelik", *Azerbaycan Dergisi*, Y. 3, S. 6-7 (30-31), Eylül-Ekim 1954, s. 2.

²³ A. Vahap Yurtsever, "Sovyet Sömürgeciliği", *Azerbaycan Dergisi*, Y. 5, S. 10-11 (46-47), Ocak-Şubat 1956, s. 3-4.

söylem olduğunu Kuruşçef'in bu sözlerinin bir "Rus perhizi"nden başka bir şey olmadığını dile getirmiştir. Kaflı, Stalin politikalarının Kuruşçef tarafından da aynen sürdürüldüğünü, halihazırda demiryolu ve fabrika inşaatında çalıştırılmak üzere İdil-Ural, Türkistan ve Kafkasya'dan binlerce genç erkek ve kız Kuzey bölgelerine ve Sibirya'ya gönderilmesinin bunun en açık delili olduğunu ifade etmiştir.²⁴

Azerbaycan Dergisinde Sovyet karşıtlığı bağlamında kaleme alınan yazılarda Sovyet rejimi, tarafından değişik bölgelerdeki Türklerin Sibirya'ya sürgün edilmeleri en büyük eleştiri konusu olmuş ve Sovyet rejiminin diktatör ve sömürgeci olduğuna dayanak olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte Sovyet rejiminin hemen bütün uygulama ve yaklaşımları yazılarda ağırlıklı olarak ele alınmıştır. "Sovyet Hukuk Sistemi" başlıklı bir yazıda ise Sovyet rejiminin kuruluşundan beri hukuksuzluğun esas aldığına vurgu yapılmıştır. Yazıda Sovyet rejiminin, sözde Sosyalist bir toplum kurmak için giriştiği her türlü tedbirin herhangi bir kanun ve nizama dayanmadığı ifade edilerek bu hukuksuzluklara sürgünler örnek gösterilmiştir.²⁵ "Asıl İstedikleri Nedir" başlıklı bir diğer yazıda da Sovyet Rejiminin sınırları içinde yaşayan halklara uyguladıkları zulüm ve baskı rejimini uydusu milletler üzerinde de yaptığını değinilmiştir. Yazıda, Sovyet rejiminin Batı dünyasına yönelik propagandasının temelini "*yanyana sulh içinde yaşama, silahsızlanma ve ilim-ekonomi sahalarında serbest yarışma*" sözleri oluşturmakla birlikte Sovyet hükümetinin II. Dünya Savaşından sonra işgali altında bulundurduğu peyk ülkelerde tam tersini yaptığı, demokratik rejimleri devirdiği, zorla komünistleştirdiği, siyasi, askeri ve ekonomik dizginleri "dostluk, karşılıklı yardım ve işbirliği antlaşmaları" adı altında egemenliği altına aldığı, Bağımsız Baltık ülkelerini doğrudan doğruya Rusya'ya ilhak ettiği değerlendirilmiştir.²⁶ Sovyet liderlerinin yönetim anlayışı da "Kızıl Kremlin Sarayında Yapılan Temizliğin İçyüzü" başlıkla bir yazıda oldukça eleştirel bir dille ortaya konulmuştur. Yazıda, Stalin'in şahsında Komünist Partisi

---

²⁴ Kadircan Kaflı, "Rus Perhizi ve Turşusu", *Azerbaycan Dergisi*, Y.5, S. 4-5 (52-53), Temmuz-Ağustos 1956, s. 27-28.

²⁵ Sürgünlerin hukuksuzluğu ile ilgili olarak şu cümleler dikkat çekicidir: "*Hangi kanuna dayanarak milyonlarca köylü evinden barkından, sapanından ve hayvanından, şahsi emeğinden ve toprağından mahrum edilerek koyun sürüsü gibi kolhozlara sürüldü?! Hangi kanunla kolhozlara girmek istemiyen milyonlarca köy halkı yurtlarında veya Sibirya'da imha edildi?! Yine hangi kanuna istinaden mahud "yağma haftalarında" güpegündüz şehir ve köylerde halkın evlerine girilerek var yokları soyuldu?! Hangi kanunla Çeçen-İnguş, Karaçay- Balkar, Kırım, Kalmuk ve Volga boyu Almanlarının Cumhuriyet veya muhtariyetli eyaletleri tasfiye ve ahalisi imha edildi?! Hangi kanunla, onaltı müttefik Sovyet Cumhuriyetlerinden biri bulunan Kareli-Fin Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği Yüksek Konseyi'nin iki satırlık bir kararı ile, Rusya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti dahilinde muhtariyetli bir cumhuriyet haline getirildi?! Sovyet anayasasına göre, 16 müttefik devlet, kendi gönül rızalarıyla Sovyetler Birliğini kurmamışlar mıydı ve istedikleri anda ittifaktan ayrılarak müstakil yaşamak hakkını haiz değiller miydi?! Neden bu milletlere, bir kere olsun, müstakil yaşamak isteyip istemedikleri sorulmadı? Neden verilecek karar hakkında Kareli-Fin halkının mütalaası plebisit yapılmak suretiyle sorulmadı? "*, bkz. A. Vahap Yurtsever, "Sovyet Hukuk Sistemi", *Azerbaycan Dergisi*, Y.5, S. 6-7 (54-55), Eylül-Ekim 1956, s. 1-2..

²⁶ A Vahap Yurtsever, "Asıl İstedikleri Nedir", *Azerbaycan Dergisi*, Y.6, S. 5 (65), Ağustos 1957, s.1.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

diktatörlüğünün Kremlin Sarayında eşi benzeri görülmemiş periyodik bir kitlesel katliam gerçekleştirdiği ve bunun bir sisteme dönüştüğü, bu temizlik harekâtında İngiliz, Alman ve Japon casusluğu iddialarının bahane olarak kullanıldığı bunun bir gelenek halini aldığı, bununla birlikte Kuruşçef ile birlikte casusluk ithamlarına parti düşmanlığı ithamlarının da eklendiği ve bu suretle çok sayıda kişinin kurşuna dizildiği ifade edilmiştir.²⁷

“Yeni Sömürge İdarecileri” başlıklı bir yazıda da Sovyet idaresinin Azerbaycan’ı sürekli biçimde denetimi altında tuttuğu, belirlediği kişiler aracılığıyla Azerbaycan’ı yönettiği stratejik noktalara doğrudan Rus kökenli yöneticiler atadığı ileri sürülmüştür. Yazıda, yeni Sovyet idaresinin komünist sistemi bütün dünyada hakim kılmak için nüfuz etmeye çalıştığı Asya ve Afrika topraklarında Azerbaycan’da yaptığı gibi kendi güdümünde yerli yöneticiler aracılığıyla bir dikta yönetimi kurma hevesinde olduğuna da dikkat çekilmiştir. Yazıda ayrıca Rus “uşaklığı” yapmış olan Azerbaycanlı komünistlere yönelik oldukça ağır eleştiriler de yapılmıştır.²⁸ “Fesatçı Telkinler” başlıklı bir başka yazıda ise, 1918’de bağımsızlıklarını ilan eden Sovyet toraklarındaki Türk Cumhuriyetlerinin Rusluk ile hiç alakaları olmadıkları halde tıpkı Rusya döneminde olduğu gibi “Rus milleti” uydurmasının Sovyetler döneminde de “Sovyet milleti” uydurması şekline dönüştürülerek bu suretle yeniden “Sovyet mahkumu“ milletler haline getirildikleri ileri sürülmüştür. Yazıda “Kızıl Rus” ifadesi sıklıkla kullanılarak Sovyetlerin hakimiyetleri altına yeniden aldıkları Türk bölgelerinde kurduğu yönetim “Rus zindanı”na benzetilmiş, bununla birlikte Sovyet idaresinin bütün fesatçı telkinlerine rağmen Ruslukla ilgisi olmayan unsurların ciddi direniş gösterdikleri vurgulanmıştır.²⁹ “Kızıl Rus İstilasası” başlıklı yazıda da Azerbaycan’ın 27 Nisan 1920 tarihinde Ruslar tarafından işgali oldukça sert bir dille eleştirilerek Rus istilasası “*Şimali Kafkasya’nın istiklal ve hürriyetini resmen tanımış olduğu halde, ayakları altında çiğnedikten sonra, Azerbaycan’ın hududuna dayanan onbirinci Kızıl Rus Ordusu tarafından etrafına kan ve ateş saçarak yapılan bu istila, 28 Nisan’da ‘inkılap’ diye kullanılacaktır. Bir ‘inkılap’ ki, Azerbaycan halkı ve münevverleri tarafından elde silah olarak karşılanmış ve Karabağ’da, Gence’de, Şeki’de, Lenkeran’da, Kuba’da ve Kürdemir’de aylarca, hatta yıllarca devam eden milli mukavemet esnasında onbinlerce şehit verilmiştir. Bu itibarla bu kanlı istila ile ilgili olarak, gerçekten de bir ‘inkılap’ bahis konusu olabilir. Yalnız şu farkla ki, ‘inkılabı’ yapan Azerbaycan Türk halkı ve onu tüfekle süngü ile, kan ve ateş ile tenkil eden de Kızıl Rus Ordusu olmuştur*” cümleleriyle anlatılmıştır.³⁰ Derginin 204. Sayısında “Kızıl Rus İstilasından 51 Yıl Sonra” başlığıyla kaleme alınmış bir başka yazıda da Sovyetlerin Azerbaycan’ı işgali ve Sovyet rejiminin baskıcı politikaları ve özellikle egemenliği altında bulundurduğu Türk ve Müslüman unsurlara yönelik şiddet politikaları Azerbaycan Dergisi’nde anti-Sovyet temelli yazılarda en önemli konuyu teşkil etmiştir. “Komünist Tiyatro Mahkemeleri” başlıklı bir yazıda Sovyet yönetiminin

²⁷ Hüseyin Baykara, “Kremlin Sarayında Yapılan Temizliğin İçyüzü”, Azerbaycan Dergisi, Y.6, S. 5 (65), Ağustos 1957, s. 7.

²⁸ Azerbaycan Dergisi, Y.6, S. 6 (66), Eylül 1957, s.2-4.

²⁹ A. Vahap Yurtsever, “Fesatçı Telkinler”, Azerbaycan Dergisi, Y. 7, S. 11 (71), Şubat 1958, s. 4-5.

³⁰ Süleyman Tekiner, “Kızıl Rus İstilasası”, Azerbaycan Dergisi, Y.7, S. 2 (3), Mayıs-Haziran 1958, s. 31-32.

esir ettiği Rus olmayan Türk ve Müslüman nüfus üzerinde istibdat ve terör uygulamalarıyla bu milletler üzerinde “vahşi” bir hakimiyet kurmaya çalıştığı ve buna dayalı bir adalet sistemi kurduğu anlatılmıştır.³¹

“Kızıl Sömürgecilik” başlıklı bir yazıda da Rus İmparatorluğunun kuruluşundan beri Sovyet Rusya’nın sömürgeci bir devlet olduğu, Rus sömürgeciliğinin daha Altınordu Devleti’nin parçalanmasından ve Kazan, Ejderhan ve Kırım Hanlıklarının istilasından itibaren sömürgeci bir devlet olarak tarih sahnesinde yer almaya başladığı, Türkistan ve Kafkasya’nın ele geçirilmesiyle Rus sömürgeciliğinin alanını oldukça genişlettiği ve boyunduruğu altına aldığı bu geniş coğrafyada yaşayan ve Rus olmayan milletler üzerinde büyük baskılar kurduğu dil, din, kültür ve her türlü özgürlüklerini ortadan kaldırdığı ve bu bölgeleri Ruslaştırmaya çalıştığı bu anlayışın 1917 Bolşevik Devriminden sonra da aynen devam ettiği vurgulanmıştır. Yazıda Rus sömürgeciliğinin Sovyet döneminde de “Kızıl sömürgecilik” olarak devam ettiğine dikkat çekilerek Sovyet sömürgeciliğinin politik ve ekonomik istismar ile yetinmeyip boyunduruğu altına aldığı milletlerin diline, dinine, tarihine, edebiyatına, kültürüne, ahlak ve karakterine dahi müdahale ve tahakküm ederek hepsini toptan Rusluğun istila düşüncesine ve amaçlarına göre düzenlediği ve böylece de komünist rejimi tamamen Rusluğa özgü bir sisteme dönüştürme niyetinde olduğu ifade edilmiştir.³²

Dergide kaleme alınan önemli sayıda yazıda Sovyet komünizmi ısrarlı bir biçimde sömürgecilikle bağdaştırılmaya çalışılmış komünizm kelimesi “kızıl sömürgecilik” tabiriyle eş anlamlı kullanılmıştır. “Kafkasya’da Hürriyet Mücadelesi ve Sovyet-Rus Müstemlekeciliği” başlıklı bir yazıda bu bakış açısı kendini açıkça göstermektedir. Yazıda Kuzey Kafkasya’daki bağımsızlık mücadeleleri ayrıntılı olarak anlatıldıktan başka, Sovyet rejiminin Kafkasya’daki direnişi kırmak üzere yaptıkları ele alınmış ve Sovyet komünizminin sömürgeci bir anlayışla bölgedeki halka büyük baskılar yaptığı ifade edilmiştir.³³ Azerbaycan Dergisi’nde zaman zaman Azeri olmayan Türk bilim adamı ve siyasetçiler de yazılar kaleme almıştır. Türk düşünce ve bilim adamları da

---

³¹ İlgili yazıda Sovyet yönetimin esir milletler üzerindeki baskıları ve kurduğu adalet sistemi şu şekilde anlatılmıştır: “*Esir milletler üzerindeki vahşi hakimiyetini perçinlemek ve dünyayı istila etmek yolunda bir an faaliyetten geri kalmayan komünist iktidarı, canilerden müteşekkil yeni bir sınıfın elindedir. Bu sınıf, her türlü mülkiyeti ele geçirdiği gibi, insan ruh ve düşüncesine dahi hükmetmek istemektedir. İnsan hakları ve hürriyetin her çeşidi çiğnenmekte, menfur rejim bütün teşkilatı ile yalnız yeni sınıfın menfaat ve iktidarı için işlemektedir. Ezcümle Sovyet adliyesi de işbu yeni sınıfın keyfine göre hareket etmektedir. Yeni sınıf ve onun nüvesi olan komünist partisinin başında bulunan profesyonel şefler için propaganda başlı başına bir silah ve kaçınılmaz bir vasıta. Komünistlere göre demagoji, hakikatleri değiştirme ve hayasızca iftira gibi şeni filler gayri ahlaki değildir. Bilakis ‘gayeye ulaşmak için gayri meşru yollara başvurma’ prensibi Lenin tarafından komünist havarilerine hararetle tavsiye edilmiştir. Bu bakımdan adli teşkilat yalnız bir ‘temizleme’ vasıtası olmakla kalmaz; aynı zamanda en keskin bir propaganda aleti halinde de kullanılır*”. Bkz: M. Z. Hızal, “Komünist Tiyatro Mahkemeleri”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.9, S. 4-5-6 (100-101-102), Temmuz Ağustos-Eylül 1960, s.13-14.

³² *Azerbaycan Dergisi*, Y.9, S. 7-8-9 (103-104-105), Ekim-Kasım -Aralık 1960, s.1-4.

³³ Ahmet Hazer Hızal, “Kuzey Kafkasya’da Hürriyet Mücadelesi ve Sovyet-Rus Müstemlekeciliği”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.9, S. 7-8-9 (103-104-105), Ekim-Kasım -Aralık 1960, s.14-17.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

kaleme aldıkları değişik yazılarında Sovyet rejimi ve komünizmi hakkında önemli düşünceler ortaya koymuşlardır. Bunlardan Ahmet Şükrü Esmer, Türk dış politikası ve siyasi tarih konularında önemli eserler ortaya koymuştur, “Sovyet Sömürge İmparatorluğu” adıyla söz konusu dergide yayınlanmış olan yazısında, Sovyet lideri Kruşçev’in Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda dünyada sömürgeciliğin artık tamamen kalkması gerektiğine dair sözlerine cevap olarak Sovyet liderinin sömürgecilik konusunda samimi olmadığını ileri sürerek şu değerlendirmede bulunmuştur: “*Fakat, acaba, Rusya kendi sömürge imparatorluğunun tasfiyesi için ne yapıyor? Sovyetler Birliği'nin anayasasına göre, Birlik on beş kadar cumhuriyetin konfederasyonudur. Bu cumhuriyetler birliği kendi arzuları ile katılmışlardır ve diledikleri zaman da ayrılabilirler. Birlik içinde Cumhuriyetlerin statüleri eşittir. Oysa nazariye ile realite arasında tam tezat vardır. Hakikatte, Sovyetler Birliği Rus milletinin hakimiyeti altında bir sömürge imparatorluğundan ibarettir*”.³⁴ “Rus Emperyalizminin Menşei” başlıklı bir başka yazıda da özgür dünyayı bir “tufan” gibi saran ihtirasın temellerinin 1917 Bolşevik Devrimi ile atıldığına dikkat çekilmiş ve Bolşeviklerin Çarlık Rusya’sının zulmünden kurtulmak isteyen milletlere sözde dost eli uzattığı gerçekte ise bu dost elinin o milletleri ebediyen sömürecek olan bir “rıya” eli olduğu ileri sürülmüştür.³⁵

“Dışı Komünist, İçi Sömürgeci Bir Devlet” başlıklı bir diğer yazıda da Sovyet rejiminin sömürgeci anlayışına dikkat çekilmiştir. Yazıda, Sovyet rejimin katı bir merkezîyetçi devlet idaresi kurmak suretiyle şimdiye kadar hiçbir devletin ve sistemin yapamadığını başardığı, endüstri, tarım ve kültür de dahil her alanda merkezîyetçiliği hakim kıldığı ifade edilmiştir. Yazıda ayrıca, Sovyet rejiminin sömürgeci bir idare olduğu “*Sovyetler Birliği adı verilen devlet, hakikatte dünyanın en müstebit ve en zalim sömürgeci bir devlettir. Bu devlette sömürme sistemi en münkeşif ve en mükemmel şeklini bulmuştur. Sovyet diyarında hiçbir fert serbest iş ve serbest teşebbüs sahibi olamaz. Herkes devlet arabasına koşulmak ve onu çekmek zorundadır. Hiçbir fert serbest bir şekilde düşünemez, fikirlerini söyleyemez ve yazamaz. Herkes Marksizim-Leninizm denilen esaret felsefesini bellemek, benimsemek ve tatbik etmek mecburiyetindedir. Hiçbir millet kendi tabii kaynaklarına ve servetlerine müstakillen sahip olamaz. Moskova*

³⁴ Ahmet Şükrü Esmer, “Sovyet Sömürge İmparatorluğu”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.9, S. 7-8-9 (103-104-105), Ekim-Kasım -Aralık 1960, s.38-39.

³⁵ Yazıda Sovyet sömürgeciliği ile ilgili olarak şu değerlendirme yapılmıştır: “... Sovyet sömürgeciliği, milletlerin maddi servet kaynaklarını merhametsizce sömürdüğü gibi, manevi hayatlarını da alt üst etmiştir: dillerini Ruslaştırmış, dinlerini felce uğratarak mabetlerini yıkmış tarihlerini tahrif etmiş ve edebiyatlarını komünist propagandasına alet yapmıştır. Ahaliyi Sibiryâ çölleri ve diğer çeşitli mahrumiyet bölgelerine sürgün ederek yuvalarını yıkmıştır. İnsanlar arasında karşılıklı bir sevgi ve işbirliği yerine kin ve nefret duygusunu hakim kılmıştır. Bundan da görüldüğü ki, Batı idaresi ile Sovyet dikta ve istibdat rejimi mukayese kabul edemez bir vasıftadır. Sovyetler, cehennemi hayatlarının içyüzünü bilmeyen gafilleri belki inandırabilirler. Yalnız müsterih olduğumuz ve sevincimizi mucip olan cihet, bu maskeli demagojiyi yutacak gafillerin pek kalmamış olmasıdır. Bolşevik balonu iyice şişmiş, patlamasına artık ramak kalmıştır. Çok kısa zamanda görülecektir ki, bugün dünyayı tehdit eden bu rejim hürriyetsever insanlık tarafından tamamen tecrit edilecektir”. Bkz: Müştak Karabağ, *Rus Emperyalizminin Menşei*, *Azerbaycan Dergisi*, Y.9, S. 10-12 (106-108), Ocak-Şubat-Mart 1961, s.21-22.

kuzeyden güneye ve doğudan batıya bütün mahkûm milletlerin yeraltı ve yer üstü servetlerine el koymuş, onları istediği şekilde değerlendirmiş ve yine istediği şekilde kullanmıştır” cümleleriyle anlatılmıştır.³⁶

Azerbaycan Dergisi’nde Sovyet rejiminin bir diktatörlük olduğuna dair vurgu yapılan yazılar da mevcuttur. “Proletarya Diktatörlüğü” başlıklı bir yazıda 1917 Devrimi ile iktidara gelen Komünist rejimin 44 yıldır eski Çarlık rejimi toprakları üzerindeki halkları yeniden boyunduruğu altına alıp onları sömürmek amacıyla bir “proletarya diktatörlüğü” inşa ettiğine dikkat çekilmiştir. Yeni rejimin bir diktatörlük olduğunun kurucuları tarafından da kabul edildiği kurucularına ait şu değerlendirme ile anlatılmaya çalışılmıştır: “Marks ve Engels’in öğrettiği gibi kapital egemenliğinden kurtuluş ve özel mülkiyeti sosyal mülkiyete çeviriş barış ve uzlaşma yoluyla olağan değildir. Burjuvazinin aleyhine, yalnız devrimin acı gücüne dayanarak kurulacak olan Proletarya Siyasal Egemenliği, başka deyimle Proletarya Diktatörlüğü, işçi katını bu hedefe ulaştırabilir. Bu şekilde, sömürücülerin direncini kırıp, sınırsız komünist toplumu yaratılacaktır.”³⁷ “Görüşlerde sarahat olmalı” başlıklı bir başka yazıda da Sovyet rejimin dikta rejimi olduğuna dair ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Yazıda, Sovyet rejiminin kurulduğundan beri birkaç diktatörün elinde halka hiçbir söz söyleme ve eleştirme yapma hakkı tanımadığı, Komünist parti içinde dahi söz söylemenin ve eleştiri yapmanın kesinlikle mümkün olmadığı, Sovyet rejiminin insanlık tarihinin kaydettiği en “merhametsiz polis” rejimi olduğu, Sovyet seçim sisteminin Avrupa demokrasilerinden oldukça uzak tam bir dikta anlayışı ile yapılandırıldığı, hiçbir kimsenin sözde halk temsilcisi olan hükümetin iç ve dış politikasına dil uzatamayacağına dikkat çekilmiştir. Yazıda ayrıca, Çin gibi diğer komünist devletlerde de aynı dikta rejimin hakim olduğu vurgulanarak her iki sistemin yeni tip sömürge devletini ortaya çıkardığı da ileri sürülmüştür.³⁸ “Sovyet Rus Eksperimenti İflas Yolunda” başlıklı yazıda da Sovyet rejiminin Çarlık Rusya rejiminden istismar ve sömürgecilik bakımlarından farklı olmadığına dikkat çekilmiştir. Yazıda, modern sosyal düzen ilkelerini kendi sosyal bünyesine uygulamak amacındaki Bolşevik rejimin, devrimden hemen sonra bu amacından dönerek Çarlık rejiminden çok daha fazla ve kuvvetli bir istismar ve terör rejimine dönüştüğü, istismarcılık ve sömürgecilik yolunda ilerlediği ifade edilerek Sovyet rejimin ihtilalden sonra hızla ağır sanayi alanında kendini geliştirmek ve bu suretle kapitalist dünyayı yakalamak amacına soyunduğu ve bunun için de “kutsal inek” olarak tabir ettikleri ağır sanayi için halkın elinde olan her şeyi rejimin denetimi altına alarak büyük bir sömürge sistemi ortaya çıkardıkları ileri sürülmüştür.³⁹ Derginin önemli kalemlerinden Tahir Çağatay “Bilgin Bir Seyyahın Sovyet Diyarındaki Müşahedeleri (1964)” başlıklı başka bir yazısında da Sovyet rejimi

³⁶ Müştak Karabağ, “Dışı Komünist, İçi Sömürgeci Devlet”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.11, S. 7-8-9 (127-128-129), Ekim-Kasım-Aralık 1962, s.2-5.

³⁷ İldeniz Kurtulan, “Proletarya Diktatörlüğü”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.10, S. 1-2-3 (109-110-111), Nisan-Mayıs-Haziran 1961, s.26-27.

³⁸ A. Vahap Yurtsever, “Görüşlerde Sarahat Olmalı”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.12, S. 7-8-9 (106-107-108), Ekim-Kasım-Aralık 1963, s.2-8.

³⁹ Tahir Çağatay, “Sovyet Rus Eksperimenti İflas yolunda”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.12, S. 10-11-12 (142-143-144), Ocak-Şubat-Mart 1964, s.5-11.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

ve sistemi ile ilgili Amerikalı bir yazar olan Mr. A. Shub'un gözlem ve değerlendirmelerine geniş yer vermiştir. Annesi Rus ve babası Bolşevik devriminin önde gelen isimleriyle yakın ilişkileri olmuş birisi olan Mr. A. Shub, Sovyet Rusya'ya yaptığı ziyaretleri esnasındaki izlenimlerini 1964 yılında Die Weltwoche adlı dergide yayınlamıştır.⁴⁰ Çağatay, Mr. Shub'un Sovyet sistemi ile ilgili değerlendirmelerine yazısında geniş yer vermiştir. Çağatay, Shub'un, Bolşevik rejiminin Batılı Marksist teoriden ziyade Ortodoks kilisesi ve Rus milliyetçiliğinin bir ürünü olduğunu ortaya koymaya çalışan bir yazar olduğuna dikkat çekmiştir. Çağatay yazısında, A. Shub'un Sovyet basını hakkında, gerçek haberler yerine sloganlarla dolu propaganda kampanyası yapan organlar toplumu değerlendirmesi yaptığını vurgu yaptıktan başka, Sovyet toplumunun içinde bulunduğu ruh hali ile ilgili olarak şu tespitlerine yer vermiştir: "... *bu topluluğun durumunu, uzun süren bir hastalıktan ypranarak çıkmış olan bir insanın nekahet devresindeki nazik durumuna benzemektedir*".⁴¹

Azerbaycan Dergisi'nde Sovyet rejiminin hemen bütün yönleri eleştirel bir dille ele alınmıştır. "Sovyet Ekonomisinin En Çürük Noktası" başlıklı bir yazıda Sovyet rejimi tarafından 40 yıllık süre içinde ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklarının yanında halkın sahip olduğu ekonomik ve sosyal değerlerin de hesapsızca harcandığı, ağır sanayi alanında bazı adımlar atılmakla birlikte bunların Sovyet ekonomisine bir katkı sağlamadığı ve bunlardan dolayı bugün Sovyet ekonomisinin gücünün oldukça zayıfladığı ve ayakta kalmasının artık mümkün görünmediği vurgulanmıştır. Yazıda Sovyet ekonomisinin en zayıf noktasını tarım alanının oluşturduğuna da dikkat çekilmiştir.⁴²

⁴⁰ Tahir Çağatay, "Bilgin Bir Seyyahın Sovyet Diyarındaki Müşahedeleri (1964)", *Azerbaycan Dergisi*, Y .13, S. 1-2-3 (145-1146-147), Nisan-Mayıs-Haziran 1964, s.4.

⁴¹ Tahir Çağatay, "Bilgin Bir Seyyahın Sovyet Diyarındaki Müşahedeleri (1964)", *Azerbaycan Dergisi*, Y .13, S. 1-2-3 (145-1146-147), Nisan-Mayıs-Haziran 1964, s. 5-6.

⁴² İlgili yazıda Sovyet ekonomisinin en zayıf noktasının tarım olduğu ile ilgili şu değerlendirme yapılmıştır: "Kruşçev, nihayet bugünkü durumu itibari ile Sovyet ziraatının Amerika ziraatına nazaran çok geride olduğunu kabullenmiş bulunmaktadır. Fakat o, bugün ele almış olduğu bu alanda asrımızın 80 inci yıllarında Amerikalı rakibinin durumunu aşacağını iddia ediyor. Gerçek durum şunu göstermektedir ki, şimdiye kadar birkaç defa değişmiş olan bu kovalama tarihi daha birkaç defa uzatmaya tabi tutulacaktır. Çünkü rakip kıvrvet, ilerleme mecrasının içinde bulunmakta olup yoluna devam etmektedir. Sovyet Rusya ise ilerleme zemini ve mecrasını şimdiden sonra bulup işi o istikamete akıtmağa çalışacaktır. Burada en mühim olan nokta Sovyet hükümetinin gerçek gelişme mecrasını bulup bulmamış olduğu noktasındadır. Bu mukayese her şeyden önce verimlilik bakımından Sovyet ziraatının bugünkü durumu itibari le ne kadar zayıf olduğunu açıklamaktadır. Sovyet Rusya'nın ve umumiyetle komünist ideolojisi esasında idare edilen memleketlerin iktisadi verimlilik bakımından durumları tatmin edici olmaktan uzak bulunmaktadır. İktisadi faaliyet alanlarının diğer kollarını bir tarafa bırakarak sadece ziraat alanını ele aldığımızda en zayıf ve çürük noktanın burası olduğunu müşahede etmek kolaylaşacaktır. Zaten onun için de Hruşçev ziraat ve zirai istihalle ilgili hafif sanayi kolunda gelişme kaydedilmesinin ve bu suretle şimdiye kadar adeta aç ve çıplak bırakılmış olan ahalinin hayat seviyesinin yükselmesinin en acil vazifesi olduğu kanaatine varmış bulunmaktadır. Bu ise Stalin'in ölümü ile işbaşına geçen Malenkof'un takip etmeğe koyulmuş olduğu ve o zaman Hruşçev tarafından rakibine karşı mücadele konusu itihaz edilen bir meseledir. Sovyetlerin ziraat alanına tatbik ettikleri kolhoz ve sovhoz sisteminin sakatlığı çoktan anlaşılmuş

Derginin önemli kalemlerinden Müştak Karabağ, “Rusluğun İki Cephesi”, adlı yazısında Rus devlet politikasının temel dayanaklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Buna göre Rus devlet politikasının iki temel dayanağından biri başka milletlerin topraklarını kendi topraklarına katma yani yayılmacılık diğeri ise komünizmi bütün dünyada hakim kılmaktır. Yazıda Rusluğun gerçek amacının Rus milliyetçiliği olduğu belirtilerek Rusların Rus olmayan milletleri Ruslaştırmak, topraklarını kendi topraklarına katmak ve sonrasında zamanla bu toprakları daha da genişletmek niyetinde olduğu da vurgulanmıştır. Yazıda, komünizmin, Rusların dünya hakimiyeti için ellerinde tuttıkları bir silah olduğuna da dikkat çekilmiştir.⁴³ Müştak Karabağ, “Çatırdayan Sovyet Rusya İmparatorluğu” başlıklı bir başka yazısında da Sovyet hakimiyetinin özellikle II. Dünya Savaşı sonrasındaki sınırlarını temsil eden “Demirperde”nin artık özgürlük ve bağımsızlık hareketleri karşısında daha fazla dayanamayacağına dikkat çekilerek Sovyet İmparatorluğunun artık ayakta kalamayacağı “*Ulusların hürriyet ve bağımsızlıklarını bir çember içine alan seddin en büyüğü hiç şüphe yokki demirperdedir. Demirperde en son şeklini II. Dünya Savaşı sonunda almış, bugün direkleri temelden yıkılmaya başlamıştır. Tıpkı patlamaya yüz tutan bir baraj gibi bütün şiddetiyle içinde bulunan suları boşaltmaya koyulmuştur*” cümleleriyle anlatılmıştır.⁴⁴ Dergide Sovyetler Birliğinin komünizminin gelecekte bir Ruslaştırma operasyonu olduğunu ileri süren başka yazılar da mevcuttur. Mirza Bala’nın kaleme aldığı “Rusluk ve Komünizm” başlıklı yazıda Sovyetler Birliğinin komünizmi bir Ruslaştırma silahı olarak kullandığı, bu çerçevede başta Moskova’daki Komünist Parti olmak üzere diğer Sovyet Cumhuriyetleri’ndeki Komünist Parti’nin dahi yönetimlerinde Ruslardan başka hiç kimseye yer verilmediği bunun ise açık bir Ruslaştırma olduğu ileri sürülmüştür.⁴⁵ Bala, “Ruslar ve Komünizm” adlı bir diğer yazısında da aynı noktaya işaret ederek komünizmin esasında bir Ruslaştırma olduğunu Sovyet rejiminin uygulamalarından hareket ederek ortaya koymaya çalışmıştır. Bala, Sovyet rejiminin milyonlarca Rus olmayan milletleri başka topraklara sürerek yerlerine Rusları iskân ettiğini ve Rus olmayan milletleri Rus dilini öğrenmeye mecbur kıldığını ifade ederek bu uygulamaların komünizmden çok bir Ruslaştırma olduğunu iddia etmiştir.⁴⁶

“Zulüm ve İstibdat Rejimin 50. Yıldönümü” başlıklı bir diğer yazıda ise komünist rejimin 50. Yıldönümünde sıkı bir eleştirisi yapılmış rejimin elli yılda komünizm adı altında giderek emperyalizm ve sömürgecilik yoluna saptığına dikkat çekilmiş ve şu değerlendirme yapılmıştır: “*Bugünkü Sovyetler Birliği hakikatte yeni bir Rus imparatorluğundan başka bir şey değildir. Çarlık idaresinin sömürdüğü yüz küsür*

---

bulunmaktadır”. Bkz. Tahir Çağatay, “Sovyet Ekonomisinin En Çürük Noktası”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.14, S.1-2-3 (157-158-159), Ocak-Şubat-Mart 1965, s.6-7.

⁴³ Müştak Karabağ, “Rusluğun İki Cephesi”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.16, S. 183, Nisan-Mayıs-Haziran 1967, s.17.

⁴⁴ Müştak Karabağ, “Çatırdayan Sovyet İmparatorluğu”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.17, S. 188, Nisan 1968, s.3.

⁴⁵ Mirza Bala, “Rusluk ve Komünizm”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.19, S. 202, Ekim-Kasım-Aralık 1970, s. 5.

⁴⁶ Mirza Bala, “Ruslar ve Komünizm”, *Azerbaycan Dergisi*, Y. 19, S. 203, Ocak 1971, s.5-6.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

*milletin hiçbirine gerçek hürriyet bağımsızlık milli hakimiyet ve kader tayini haklarını tanınamıştır. Hepsini yalnız politik ve ekonomik yönlerden değil, aynı zamanda fikir ruh maneviyat ahlak kültür ve sanat bakımlarından sömürmüş ve sömürmektedir. Anayasasında yazılı fert ve millet haklarının hiçbirini tatbik edilmemiştir”.*⁴⁷

Dergide kaleme alınan Sovyet sisteminin eleştirisine dair yazılarda zaman zaman Stalin sonrasının ağırlık kazandığı görülmektedir. Vahap Yurtsever tarafından kaleme alınan “Bugünkü Sovyet İdaresi” adlı yazıda Brejnev, Kosigin ve Podgorny üçlüsünün dışı kolektif içi otoriter bir Tek Parti yönetimini ülkede hakim kıldıklarına dikkat çekilmiştir. Yazıda, Stalin’den sonra başa gelenlerin kendilerini Leninci olarak kabul edip Stalin’ini halkı kendisine taptırmakla itham ederek onu inkara kalkıştıkları ancak Stalin yönetimiyle ilgili bu yaklaşımın oldukça sınırlı olduğu, oysa Stalin yönetiminin her açıdan kötü uygulamalarla dolu bir dönemi ihtiva ettiği ifade edilmiştir. Yazıda ayrıca, Stalin dönemini silmeye kalkışanların aslında Stalin döneminin tüm kötülüklerini fazlasıyla yaşattıkları bundan dolayı da Stalin’i inkâr politikasının aslında kurnazca bir manevra, bir siyasi taktik ve bir komedi oyunundan başka bir şey olmadığı, çünkü bugün Sovyet yöneticilerinin de Stalin’den farksız bir şekilde sansür ve tedhiş rejimini sıkıca uyguladıkları da dile getirilmiştir. Hatta Stalin’den farklı olarak bir Brejnev Doktrini inşa ettikleri ve her türlü işgal ve baskıcı uygulamaları Marksizm’e dayandırdıklarına dikkat çekildikten başka, “... hakikaten bugünkü Sovyet idaresi Marksizm-Leninizm’den ziyade bir süper devlet olarak bütün dünyayı kendi tahakkümü altına alma politikası peşindedir. Orta Avrupa’dan Batı Berlin’e ve Federal Almanya’ya, güney ve güney-doğuda Romanya ve Yugoslavya’ya karşı izlediği politika ile Avrupa kıtasına hakim olmak ve bu yolda General De Gaulle’ün separarist gidişinden faydalanmak istemektedir. Akdeniz’e çok sayıda harp gemilerini ve hele füzeler ve atom silahlarıyla donatılmış denizaltıları geçirmiş olması da bu maksada hizmet etmektedir.” cümleleriyle Stalin sonrası Sovyet idaresinin de yayılmacı ve emperyalist yönüne dikkat çekilmiştir.⁴⁸ “Sovyet Halkı Masalı” adlı bir başka yazıda da Sovyet komünist idaresinin devrimden beri Sovyet Halkı tabirinin sömürgeci ve eski Rus Çarlığı zihniyetinin bir ürünü olduğuna dikkat çekilmiştir. Yazıda Sovyet Halkı içinde sayılan esir milletlerin kültür, dil, edebiyat, sanat ve gelenek açısından Ruslar ile hiçbir ilişki ve bağlantısının olmadığı söylenerek Sovyet idarecilerinin sırf emperyalist amaçlarını gerçekleştirmek için birbirine zıt unsurları tek bir etnik ve sosyal varlık olarak göstermeye çalıştıkları ileri sürülmüştür. Benzer bir şekilde Rus Çarlığı’nın da esareti altında bulundurduğu milletler için Rus Halkı tabirini kullandığına dikkat çekilen yazıda “...Bu itibarla, Sovyet Halkı esir milletleri, Ruslaştırmak ve yok etmek için düşünülmüş insanlık dışı şeytani bir plandan başka bir şey değildir! Böyle bir planın gerçekleştirilmesine yüz milyonu çok aşkın Sovyet esir milletleri hiçbir zaman müsaade etmeyeceklerdir” yorumu yapılmıştır.⁴⁹

Görüldüğü üzere Azerbaycan Dergisi’nde kaleme alınan ve Sovyet karşıtlığına

⁴⁷ *Azerbaycan Dergisi*, Y.16, S. 184, Temmuz-Eylül 1967, s.3.

⁴⁸ Vahap Yurtsever, “Bugünkü Sovyet İdaresi”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.17, S. 198-199, Şubat-Mart 1969, s.1-3.

⁴⁹ Vahap Yurtsever, “Sovyet Halkı Masalı”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.23, S.212, Ekim-Kasım-Aralık 1974, s. 3-6.

dayalı yazılarda genellikle Sovyet idaresi Kızıl Rus ifadesiyle özdeşleştirilirken, komünist idare anlayışı çoğu kez Çarlık Rusya'nın yayılmacı ve emperyalist politikasıyla benzeştirilmeye çalışılmıştır. Böyle bir bakış açısının söz konusu dergide hakim bir görüş haline gelmesinde Sovyet yönetiminin boyunduruğu altında tuttuğu Türk illerinde yapmış olduğu baskıcı ve sömürgeci faaliyetlerin önemli rolü olmuştur. Özellikle Azerbaycan'ın 1920 yılında Sovyetler tarafından işgali ve sonrasında yapılmış olan uygulamalar bu düşünceyi fazlasıyla beslemiştir.

Azerbaycan Dergisi'nde Anti Komünizm ve Komünizmle Mücadele Meselesi

Türkiye'de Sovyet karşıtı anti-komünist söylemin oluşmasında önemli bir katkısı bulunan Azerbaycan Dergisi'nde eleştirel Sovyet karşıtı yazıların yanında anti-komünizme dair önemli yazılar da yer almıştır. Bu yazılarda komünizm bütün yönleriyle ele alınarak sert bir dille eleştirilmiştir. “Komünizm Anlayışına göre ihtilal ve aksi ihtilal” başlıklı bir yazıda 1917 Bolşevik Devrimi ile komünistlerin Rusya'da iktidarı “gasp” yoluyla ele aldıkları ve iktidara geldikten sonra da ihtilal görüntüsü altında her türlü korkunç ve iğrenç cinayetler işledikleri, halkın oyuyla seçilen Rusya Meclisini dağıttıkları ve başta Lenin olmak üzere azınlık bir komünist gurubun sorumsuz bir “diktatörlük inşa ettikleri ifade edilerek gerçekte komünizmin bir diktatörlük olduğuna vurgu yapılmıştır. Yazıda, komünist idarenin yaptığı bütün cinayetlerin her zaman “ihtilal” kisvesiyle maskelenmeğe çalışıldığı, bu çerçevede demokratik Azerbaycan Cumhuriyetini yıkararak halkını esaret altına alma hareketine dahi “ihtilal” adını verdikleri, Azerbaycan halkının gösterdiği tepki ve direnişe ise “aksi ihtilal” damgası vurdukları ve bu sebepten binlerce Azerbaycanlı vatanseverin öldürüldüğü de ileri sürülmüştür ve komünist emperyalizmin yayılmasında ve gelişmesinde yararlı olan her şey ihtilal, milli bağımsızlığı koruma uğrunda atılan her adım ise aksi ihtilal olarak görüldüğü belirtilmiştir. Komünist diktatörlüğün kendine özgü bir mantığı olduğuna ve bunun dışındaki tüm düşüncelerin değersizliğine dikkat çekilen yazıda komünist düşünce emperyalizm ve diktatörlük ile benzeştirilmiştir.⁵⁰ Derginin aynı sayısında kaleme alınmış olan “İdeoloji ihtilali” başlıklı bir başka yazıda da komünist partiler ele alınmış ve komünist partilerin mutlak şahsi otorite üzerine kurulan ve dayanan örgütler olduğu ifade edilerek komünizm ile otoriterlik arasında ilişki kurulmaya çalışılmış ve Lenin ve Stalin'in otoriter tavırları hatırlatılmıştır.⁵¹

“Propaganda silahlanması” başlıklı bir yazıda komünizme karşı en önemli mücadele aracının propaganda olduğuna dikkat çekilerek NATO ile silahlı mücadele alanından önemli bir adım atıldığı ancak propagandanın da en az silah kadar önemli bir mücadele aracı olduğu vurgulanmıştır. Yazıda, komünizme karşı mücadele başlatan blok için “Hür Dünya” tabiri kullanılırken komünizmin milletlerin hürriyetine son vererek onları esaret altında tutmaya çalıştığı belirtilmiştir.⁵²

---

⁵⁰ Süleyman Tekiner, “Komünist anlayışına göre ihtilal ve aksi ihtilal”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.6, S.11 (59), Şubat 1957, s.21-22.

⁵¹ *Azerbaycan Dergisi*, Y.6, S.11 (59), Şubat 1957, s.1-3.

⁵² *Azerbaycan Dergisi*, Y.6, S. 8 (68), Kasım 1957, s. 1-3.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

Azerbaycan Dergisi'nde komünizme karşı dünyada başlayan ve hızla gelişen mücadeleler de önemli yer tutmuştur. Komünizmle mücadelede özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin başlattığı ve dünyanın birçok ülkesinde destek bulan komünizm karşıtı faaliyetler ve önemi hakkında etkili yazılar kaleme alınmıştır. “Tarihi bir karar sureti” başlıklı bir yazıda ABD Kongresi tarafından komünizm karşısında verilen istiklal mücadelelerinin birer milli gün olarak kabul edilmesine dair karar komünizme karşı tüm dünya da cesaret verici bir adım olarak takdim edilmiştir. Nitekim ABD Kongresi 2 Temmuz 1958 tarihinde aldığı bir karar ile 15 Mart'ı Macaristan Günü, 3 Mayıs'ı Polonya Günü, 16 Şubat'ı Litvanya Günü, 14 Mart'ı Slovakya Günü, 22 Ocak'ı Ukrayna Günü, 18 Kasım'ı Letonya Günü, 10 Ekim'i Çin Günü, 25 Mart'ı Belarusya Günü, 10 Mayıs'ı Romanya Günü, 24 Şubat'ı Estonya Günü, 13 Aralık'ı Türkistan Günü, 26 Mayıs'ı Gürcistan Günü, 3 Mart'ı Bulgaristan Günü, 28 Mayıs'ı Ermenistan ve Azerbaycan Günü, 15 Ağustos'u Kore Günü, 28 Ekim'i Çek Günü, 28 Kasım'ı Arnavutluk Günü, 17 Haziran'ı Doğu Almanya Günü, 26 Ekim'i Vietnam Günü olarak kabul etmişti. Yazıda komünizme karşı verilen mücadelelerden büyük bir önemle bahsedilmiş ve Sovyet emperyalizminin kör aracı olarak ifade edilen komünizm karşısında *Hür Dünya**'nın mücadele mecburiyetinde olduğu ifade edilmiştir.⁵³ “Komünizmle Savaş” başlıklı başka bir yazıda da komünizmin bugün dünyada demokratik düzen ve insan haklarını tehdit eden en büyük tehlike olduğuna dikkat çekildikten sonra komünizmle mücadele konusunda “*Komünizmle savaş yapılırken işi nazari bahislere dökmemelidir. Marksizm-Leninizmin haklı veya sakat tarafları hangisidir, bu bizi ilgilendirmez. Biz komünistlerin propaganda edebiyatıyla uğraşmıyoruz. Onların yaptıklarını belge olarak ele alıyoruz. Bu belgelere. Bakılacak olursa, komünist olduğunu iddia eden Sovyet Rusya, tıpkı Çarlık rejiminin izinden yürüyerek eski Rus sömürgelerine dört elle sarılmış, onları siyasi, iktisadi ve askeri her yönden yarım asırdan beri kendi emperyalist emelleri uğruna sömürmüş ve milli kültürlerini daimi baskı altında tutarak Ruslaştırılmaya çalışmıştır. Sovyet Rusya bugün yüz kadar esir ve mahkûm milleti sömürmektedir. ...Komünizmle başarılı surette savaşabilmek için Sovyet Rusya'da ve Çin'de fertlere ve milletlere karşı ne gibi mezalim işlenmiş olduğunu iyi bilmek iktiza eder. Bugün Sovyetlerden ve Komünist Çin'den kaçmış milyonlarca insan hür dünya ülkelerinde yaşamaktadır. Bunlar yaptıkları sayısız yayınlarla her iki komünist ülkenin içyüzünü tamamıyla ortaya koymuş bulunuyorlar. Komünist ülkeleri en iyi bilen onlardır. Çünkü komünist zindanlarını ve mecburi iş kamplarını senelerce boylamışlardır. Onların sözlerine ve yazılarına vaktiyle gereken önem verilmiş bulunsaydı, Kızıl Rus emperyalizmi Avrupa'nın göbeğine ve Başkanların içerisine kadar gelip yerleşmezdi. Maalesef hür dünyanın başlıca idarecileri komünist rejim hakkında doğru dürüst bir fikre sahip olmadıkları için insanlığın başına muazzam felaketler açmıştır. Dünyamız daha büyük hadiselerle gebedir. Bu hadiseleri her bakımdan hazırlıklı ve mücehhez olarak karşılamak icap eder. Özellikle gençliği sağlam*

---

*Hür Dünya tabiri Azerbaycan Dergisi'nde komünizm karşıtlığı çerçevesinde kaleme alınan yazılarda oldukça sık geçmekte ve başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı demokratik rejimleri ifade etmektedir.

⁵³ *Azerbaycan Dergisi*, Y.7, S. 4-5, Temmuz -Ağustos 1958, s. 1-5.

milli karakterde yetiştirilmesi çok önemlidir." değerlendirilmesi yapılmıştır.⁵⁴ Yazıda komünizmle mücadele konusunda yetersiz kaldığına dair yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Nitekim "Yanlış Düşünceler" adıyla yayımlanan başka bir yazıda da bu hususa dikkat çekilmiş ve komünizm gibi büyük bir tehdit karşısında kapitalist dünyanın çok etkili tedbirler alamadığı özellikle Sovyet ve Komünist Çin'in esareti altında bulunan esir ve mahkum milletler için 1958'den itibaren ABD tarafından başlatılan "Esir Milletler Haftası" gibi faaliyetlerin görüntüyü kurtarmaktan başka bir fayda sağlamadığı ifade edilmiştir.⁵⁵ Komünizm karşısında Batı'nın yetersiz kaldığı "Komünizm Emperyalizmi ve Esir Milletler Davası" adlı yazıda da dile getirilmiştir. Yazıda, komünizmin bir felaket olduğu onun zulmüne uğrayanlar tarafından sürekli dile getirildiği halde hür ve demokratik dünyanın bu çılgınlığa kulak vermediği ve gerektiği kadar değer önemsemediği bu nedenle kanlı emperyalist Rusya ve Çin'in casuslar aracılığıyla sinsice milletlerin içerisine sokulduğu ifade edilmiştir. Yazıda ayrıca, komünizmin hareket noktasının materyalizm olduğu, insanların sadece maddi cephesini ele aldığı, maneviyatı hiçe saydığı ve hatta Kızıl Rusya'nın bu düşünceyi hakim kılmak için bir ateizm üniversitesi dahi kurduğu da belirtildikten başka demokrasiler ile komünist blok arasındaki farklılık *"...bir tarafta insan haklarına saygı duyulurken diğer tarafta en basit insan hakları çiğnenmektedir. Hür dünya insanca yaşamının mücadelesini yapmaktadır. Bir yanda hürriyet ve demokrasi öbür yanda totaliter komünizm cephesine ayrılan bugünkü dünya manzarası aynı mücadelenin muazzam yeni karşılaşmasıdır"* cümleleriyle ortaya konulmuş ve ABD tarafından başlatılan Esir Milletler Haftası faaliyetinin Sovyet ve Çin komünizminin esareti altında yaşayan milletler için büyük bir umut olacağı ifade edilmiştir.⁵⁶ "Komünizmle Mücadelede Yeni Esaslar Neler Olmalıdır?" başlıklı bir yazıda da Türkiye'deki Komünist Partisi ve oluşumları ile 1917'deki Rus Sosyal Demokrat (Marksist) Partisi arasındaki benzerlikler detaylı bir şekilde ele alındıktan başka Türkiye Komünist Partisi'nin önemli bir başarı elde ederek Türkiye'de meşruluk kazandığına dikkat çekilmiştir. Yazıda Türkiye'de giderek tehlikeli bir boyut kazanan aşırı sol akımlara karşı uzun bir süreden beri yürütülmekte olan mücadelenin halihazırda geçersiz kaldığı özellikle Türk Ceza Kanunu'nun 142. Maddesinin uygulamadaki keyfiliklerinden dolayı artık işe yaramadığı ya ilgili kanunda ciddi bir değişikliğe gidilmesinin ya da tamamen kaldırılmasının komünizmle mücadele de daha yararlı olacağı vurgulanarak yayın yasağı ve benzeri uygulamaların komünizmle mücadelede artık etkisiz kaldığı ve yeni bazı yöntemlerin geliştirilmesinin önemli olduğu da ifade edilmiştir.⁵⁷ "Düşmana En Azından Silahıyla Karşı Konur" başlıklı yazıda da komünizme karşı mücadelenin önemine dikkat çekilmiştir. Yazıda komünizmin tarihinin haksızlıkla birlikte başladığı ve adaletsizlik ve haksızlıklara karşı olarak ortaya çıktığı ancak karşı

⁵⁴ A. Vahap Yurtsever, "Komünizmle Savaş", *Azerbaycan Dergisi*, Y.14, S. 4-5-6 (160-161-162), Temmuz-Ağustos-Eylül 1965, s. 6-12.

⁵⁵ Müştak Karabağ, "Yanlış Düşünceler", *Azerbaycan Dergisi*, Y. 14, S. 4-5-6 (160-161-162), Temmuz-Ağustos-Eylül 1965, s. 2-5.

⁵⁶ Resul Budak, "Komünizm Emperyalizmi ve Esir Milletler Davası", *Azerbaycan Dergisi*, Y.14, S. 4-5-6 (160-161-162), Temmuz-Ağustos-Eylül 1965, s.14-18.

⁵⁷ *Azerbaycan Dergisi*, Y. 15, S. 1 (166), Ocak 1966, s. 2-7.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

olduğu kavramlardan çok daha fazla adaletsizlik ve haksızlıkla anılır hale geldiği vurgulanmıştır. Yazıda komünizmin aynı zamanda 'Allahsızlık' olduğuna da dikkat çekilmiş ve Türkiye'de bir komünizm tehlikesi olduğu ayrıntılı olarak anlatılmıştır.⁵⁸ Yazıda, Türkiye'de güçlü bir Allah inancı ve sarsılmaz kutsal inanışlar ile sağlam bir Türk ailesi varken komünizmin Türkiye'de sadece ekonomik konularda istismar yapabileceği ve başka yollardan asla etkili ve başarılı olamayacağı belirtildikten sonra şu yorum yapılmıştır: “*Bir defa daha tekrarda fayda vardır: Türkiye ne bir Küba'dır, ne de bir Vietkong...Türkiye'nin kendine özgü gerçekleri vardır. Türkiye'nin komünizme karşı kullanacağı silahlar, milli bünyesine uygun cinsten seçilmelidir*”.⁵⁹ “Hür milletlerin Milliyetçi Ruhu Komünizmi Ezecektir” adlı bir başka yazıda da milletleri köleleştirmek niyetinde olan komünizm karşısında bütün hür milletlerin sağlam bir bağla bir araya gelerek birleşmeleri ve bu suretle komünizmi yıkmalarının mümkün olacağına dikkat çekilerek NATO'nun bir süredir bu işlevi gördüğü ifade edilmiştir.⁶⁰ “Büyük Türk Milletine Komünizm Kaşığıyla Rus Çorbası İçirmeğe Kalkışanlar Var” adlı yazıda ise Türkiye'de tescilli bazı komünistlerin bir siyasi teşekkülün bünyesinde sosyalizm perdesi altında yıkıcı propaganda yapmakta oldukları, maddi ve manevi değerleri yıkmak için büyük gayret gösterdikleri ileri sürülmüştür. Aynı yazıda komünistlerin yalancı ve riyakâr oldukları, amaca varmak için her şeyi kullandıkları ve bunu mübah gördükleri ve Anadolu'yu bir Bolşevik memleketi haline getirmek için çalıştıkları da dile getirildikten sonra komünistlerin Azerbaycan'da yaptıkları yıkıcı faaliyetler oldukça ayrıntılı olarak ele alınmış ve şu değerlendirme yapılmıştır: “*Büyük milletim senin bir parçan olan Azerbaycan Türklerini komünistlerin nasıl sömürdüklerini gördük. Onlar son vatan parçası olan Anadolu'yu da yutmak istemektedirler. Milletçe buna göğüs germenin tam zamanıdır. Aldatıcı vaatlere kanmamak gerek. Zira yirminci asrın vebası olan komünizm, Rus emperyalizminin bir adı onların iktidarda ebediyen kalmak veya iktidarı ele geçirmek için kurdukları bir tuzak, vicdanları öldürmek için kullandıkları bir silahtır. O, bir zulüm makinası ve adaletsizliğin kumkumasıdır. Bugün, Azerbaycan'da, diğer esir Türk illerinde oynanan komünist oyunundan milletçe ders almamız gerekmektedir. Zira bizim yerli komünistler, büyük Türk milletine, sosyalizm kasesinden komünizm kaşığıyla çorba içirme çabasındadırlar. Fakat milletimizin sağduyusu onlara gereken dersi vermekten gecikmedi ve gecikmeyecektir. Mahkum milletlerin tepesine indirdikleri zulüm topuzu, bir*

⁵⁸ Fehmi Anlaroğlu, “Düşmana En Azından Silahlarıyla Karşı Karşıya Konur”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.15, S. 167 (2), Şubat 1966, s. 3-5.

⁵⁹ Fehmi Anlaroğlu, “Düşmana En Azından Silahlarıyla Karşı Karşıya Konur”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.15, S. 167 (2), Şubat 1966, s.5

⁶⁰ Yazıda komünizme karşı milletlerin birleşmesi gereği şu cümlelerle anlatılmıştır: “*milletimizin dini, ahlaki ve gelenekleri ile yaşadığı her yer bizim milliyetçiliğimiz dahilindedir. Eğer bu bağları parçalamak ve yok etmeği düşünen cani bir millet varsa Türk milletinin azim ve imanı önünde bir gün yıkılacaktır. Bu cani millet de apaçık komünistlerdir. Bütün milletlerin hürriyetine zincir vuran, köle niyetine çalıştırmak isteyen bu zalimleri daha erken yıkabilmek için bütün hür dünya daha sağlam bir bağla birleşmelidirler. Zaten içten çökmeğe mahkum olan bu komünist belasını dıştan devamlı baskı altında tutmakla yıkmamız mümkündür*”. Bkz. Mustafa Köşali, “Hür Milletlerin Milliyetçi Ruhu Komünizmi Ezecektir”, *Azerbaycan Dergisi*, Y. 15, S. 168, Mart 1966, s. 3-5.

gün tüm emperyalistler gibi komünist Rus emperyalizminin de tepesine incek ve onu tuzbuz edecektir”.⁶¹ “A.B.D. Düşmanlığı ve Komünizm” adlı yazıda da Türkiye’deki Sol’un her vesile ile ABD düşmanlığı gösterisinde bulunmayı fırsat bildiğine dikkat çekilmiş ve bu düşmanlığın temel nedeni ABD ve Batı kapitalist ekonomik sisteminin özgür müesseselerinin sunduğu refah ve zenginliğin ABD’yi güçlü ve özgür milletlerin lideri haline getirmiş olması şeklinde ifade edilmiştir.⁶² “Batı-Doğu Savaşı” adlı bir başka yazıda da Batı dünyasının sömürgecilğe son vermek için adeta bir yarış içine girdiğine vurgu yapılırken buna karşılık Sovyet ve Çin komünizminin sömürgeci yayılma faaliyetlerini hızla sürdürdüğü ileri sürülmüştür. Başta İngiltere olmak üzere Fransa, İspanya, Belçika ve Hollanda’nın bağımsızlık verdiği sömürgelerin birer bağımsız devlet olarak ‘Hür’ dünyanın birer ‘şerefli’ üyesi oldukları iddia edilmiştir. Bununla birlikte Hür Dünya’nın birçok ülkelerine ajanları vasıtasıyla sızmayı başaran komünistler komünist rejimin en üstün rejim olduğu ve sosyal adaletin bu rejimde ancak gerçekleştiği gibi yalanlar ile koyu bir propaganda faaliyeti içine girdiği ve bu suretle hür toplumları esir ve köle haline getirmeye çalıştığı da ifade edilmiştir. Yazıda komünizm bir “cehennem rejimi” olarak adlandırılmıştır.⁶³ Dergide komünizm karşıtı yazılarda dikkati çeken önemli bir nokta komünizm tehlikesi karşısında başta ABD olmak üzere Batılı kapitalist devletlerin özgürlüğün temsilcileri olduklarına dair kuvvetli bir güven ve inancın olmasıdır. Bu aynı zamanda doğu toplumlarında komünizm karşıtlığı üzerinden batı demokrasilerinin güvenilir olduğuna ve özgürlüğün savunucusu rejimler olduğuna dair yaygın bir görüşün hakim olmasına da zemin hazırlamıştır. Çoğu zaman komünizm karşıtı söylem batı demokrasilerine yönelik övgüye dönüşmüştür. “Hür Dünya Gençliği Uyanmalıdır” adlı yazıda bu yaklaşımın bir ifadesi olarak şu cümleler ilgi çekicidir: “demokratik rejimler, ferd hürriyetini kayıtlı altına alan hareketlerden mümkün olduğu kadar kaçınmayı esas kaide olarak kabul etmişlerdir. Demokrasinin kusurlarının yine ancak demokrasi ile telafi edilebileceğini, baskı ve zulmün hiçbir toplumu payidar edemeyeceğini geçmişteki tecrübeleri ile yakinen bilen milletler geçici toplu bir ruhi bozukluk neticesi olan bu gibi hareketlere karşı sert tedbirlere baş vurmamaktadır”.⁶⁴

Komünizm karşısında en güvenilir liman olarak ve en güçlü silah olarak görülen demokrasilere yönelik övgülere rağmen zaman zaman demokrasilerin komünizm tehlikesi karşısında etkili bir birliktelik ve bu çerçevede bir güçlü program oluşturamamış olması da sürekli dile getirilen zaafardan biri olmuştur. “Demokrasilerin Gaye Birliği” başlıklı yazıda Rus komünizmi karşısında demokrasi dünyasının özellikle Bolşevik ihtilali ve sonrasında giderek güçlenen komünizmin tehlikelerini zamanında anlayamadığının altı çizilmektedir. Bundan dolayı da komünizm tehlikesi iyice güçlenmiştir. Komünizmin gerçek emperyalist ve Rusçu yüzü ise Stalin ile birlikte bütün

⁶¹ Ahmet Karaca, “Büyük Türk Milletine Komünizm Kaşığıyla Rus Çorbası İçirmeğe Kalkışanlar Var”, *Azerbaycan Dergisi*, Y. 15, S. 168, Mart 1966, s. 17-27.

⁶² İsmet Giritli, “ABD Düşmanlığı ve Komünizm”, *Azerbaycan Dergisi*, Y. 15, S. 171-177, Haziran-Aralık 1966, s. 44-45.

⁶³ Müştak Karabağ, “Batı-Doğu Savaşı”, *Azerbaycan Dergisi*, Y. 17, S. 190, Haziran 1968, s. 5-6.

⁶⁴ Müştak Karabağ, “Hür Dünya Gençliği Uyanmalıdır”, *Azerbaycan Dergisi*, Y. 17, S. 197, Ocak 1969, s. 10.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

açıklığıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde dünyanın dörtte biri Rus nüfuzu altına girmiştir. Komünizmin güçlenmesinde kapitalist rejimlerin tehlike karşısında birlik sağlayamamış olmalarının önemli rolü vardır. Söz konusu yazıda Sovyet komünizmi karşısında alınan tedbirlerin sadece komünizmin yayılmasını önleyici nitelikte olduğuna dikkat çekildikten başka komünizm karşısında etkili bir birlikteliğin önemi şu cümleler ile ortaya konulmuştur: “*demokrasi dünyası büyük tehlikeler karşısında daima birleşmesini ve toparlanmasını bilmiştir. Ve bunu İkinci Dünya Savaşında bir kere daha ispat etmiştir. Naziliğe ve Faşizme karşı kurulan birlik komünizme karşı da pekala kurulabilir. Yalnız bu seferki birliğin daha şümüllü, sürekli ve daha müessir olması icap eder. Çünkü demokrasinin kendi bekası bu vahdete ve gaye birliğine bağlıdır*”.⁶⁵ Dergide komünizm karşısında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara büyük önem verilmiştir. Komünizmin tehlikelerini anlatmak üzere 1949 tarihinde kurulmuş olan Hür Avrupa Radyosu ve 1952 tarihinde kurulmuş olan Hürriyet Radyosu gibi yayın organlarının özellikle Sovyet nüfuzu altında bulunan ülkelerden kaçarak demokrasilere sığınmış olanlara yönelik olarak yapmakta oldukları aydınlatıcı faaliyetler dergide övgüyle anılmıştır. Özellikle Hürriyet Radyosunun doğrudan doğruya Sovyet esareti altında yaşamakta olan milletlere yönelik olarak yapmış olduğu propagandanın oldukça etki uyandırdığının altı çizilmiştir. Komünizm tehlikesi karşısında yürüttükleri etkili propaganda ile her iki radyonun “komünizm cenneti”nin gerçek yüzünü ortaya koyduğuna da dikkat çekilmiştir.⁶⁶ Dergide kaleme alınan yazılarda ayrıca, komünizm karşısında özgür dünyanın yapmış olduğu faaliyetlerden başka komünizm esaretindeki milletlerin gösterdiği direnişe de dikkat çekilmiştir. “Esir Milletlerin Direnişi” başlıklı bir yazıda komünizm esareti altına girmiş memleketlerde özellikle 1930’lardan sonra güçlü bir direniş hareketinin ortaya çıktığına dikkat çekilerek II. Dünya Savaşında Sovyet ordularının arkadan vurulduğu ve toplu halde Almanya tarafına geçenlerin burada milli lejyonlar kurmak suretiyle komünizme karşı büyük bir mücadele verildiği ifade edilmiştir.⁶⁷

Azerbaycan Dergisi Soğuk Savaş yılları boyunca komünizm karşısında demokrasilerin birlikte hareket etmesi gerektiğine yönelik düşünceleri içeren yazılara sıklıkla yer vermiştir. Ayrıca komünizmi ve tehlikelerini de sürekli olarak dile getirmekten kaçınmamıştır. “Köylü ve Komünizm” başlıklı yazıda Rus köylüsünün mülksüzleştirilerek köleleştirildiğine dikkat çekilmiş ve ziraata bağlı tarım toplumu yapısıyla komünizmin yoğun propagandasına maruz kalmış Türkiye gibi ülkelerde köylünün topraklandırılarak refah ve saadatinin artırılmasının önemli bir husus olduğu önemle vurgulanmıştır.⁶⁸ “Komünizm ve Hümanizm” başlıklı bir yazıda da komünizmin hümanizmin amansız bir düşmanı olduğuna vurgu yapılmış ve “*komünistler gerek bir cemiyetin muhtelif sınıf ve zümreleri arasında gerekse milletlerin birbiri ile olan münasebetlerinde tesanüt, kardeşlik ve barış zihniyetinin değil kin ve nefret hislerinin*

⁶⁵ Abdülvahap Yurtsever, “Demokrasilerin Gaye Birliği”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.5, S.1 (49), Nisan 1956, s. 10-12.

⁶⁶ “Hür Avrupa Radyosu, Hürriyet Radyosu”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.19, S.201, 1970, s. 1-4.

⁶⁷ Abdülvahap Yurtsever, “Esir Milletlerin Direnişi”, *Azerbaycan Dergisi*, Y. 23, S. 210, Nisan, Mayıs, Haziran 1974, s. 1-5.

⁶⁸ Mirza Bala, “Köylü ve Komünizm”, *Azerbaycan Dergisi*, Y.19, S.200, 1970, s. 7-9.

hakim olmasını isterler” cümleleriyle bu düşmanlık anlatılmaya çalışılmıştır.⁶⁹

Sonuç

II. Dünya Savaşı uluslararası ilişkilerin şekli ve niteliği üzerinde derin bir etki yapmıştır. Liderliğini ABD'nin yaptığı kapitalizm ile liderliğini Sovyet Rusya'nın yaptığı komünizm şeklinde ideolojik olarak ikiye ayrılan dünyada iki düşman blok arasında yürütülen amansız ve kıyasıya mücadele dönemi Soğuk Savaş yılları olarak uluslararası ilişkiler literatüründe kabul görmüş bir kavramdır. Bu dönemde mücadele sadece ABD ile Sovyet Rusya ile sınırlı kalmamış onların etkisiyle dünyanın hemen tamamında etkisini göstermiştir. Bu mücadelenin etkili bir şekilde kamuoyuna hakim olduğu ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. 1947 yılından itibaren ABD'nin telkin ve yönlendirmeleriyle hükümetler tarafından sistematik bir devlet politikası olarak yürütülmüş olan komünizmle mücadele Soğuk Savaş yıllarında kamuoyunda da en önemli siyasi sorun haline gelmiştir. Bu dönemde Türkiye'de ortaya çıkan anti-komünist söylem ve Sovyet karşıtlığı düşüncesinin oluşmasında birçok kesim önemli rol oynamıştır. Başta hükümet olmak üzere çoğu kez onun bilgisinde ve örtük desteği sayesinde komünizm ve Sovyet Rusya aleyhine yürütülen ve giderek şiddeti artan aleyhte kampanyanın unsurları sadece ülkedeki milliyetçi muhafazakâr nitelikteki oluşumlarla sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde ülke dışından Türkiye'ye gelerek yerleşen bazı unsurlar da anti-komünist söylem ve temel kavramları üzerinde belirleyici olmuştur. Bu çerçevede II. Dünya Savaşı ve hemen sonrasında Sovyet rejimi tarafından uygulanan komünist baskılardan kaçarak Türkiye'ye yerleşmiş olan bazı Azeri düşünür ve yazarlar da bu dönemde Türkiye'de devlet eliyle yürütülen anti- komünist ve anti-Sovyet düşüncesinin oluşumunda önemli rol oynamışlardır. 1949 yılında Ankara'da kurdukları Azerbaycan Kültür Derneği etrafında bir araya gelen bir kısım Azeri düşünür ve yazarlar Azerbaycan Dergisi adıyla çıkardıkları dergide kaleme aldıkları Sovyet ve komünizm karşıtı yazılarla Türk kamuoyunda komünizm karşıtı söylemi etkilemişler hatta çoğu zaman Türkiye'de bu dönemde oluşan anti-Sovyet ve anti-komünist söylemin temel kavramları üzerinde belirleyici olmuşlardır. Tarihi Türk-Rus ilişkilerinin olumsuz mirası olarak Türk kamuoyunda yerleşmiş bir kavram olan “Moskof” kavramı özellikle bu dönemde “kızıl tehlike” kavramı ile yenilenirken bu değişimde Azerbaycan Dergisinde kaleme alınan yazıların oldukça belirleyici olduğu açıkça görülmektedir. Dergide kaleme alınan yazılarda ağırlıklı olarak Sovyet rejimi etrafına ele alınmış ve özellikle yeni Sovyet rejiminin dayandığı ideoloji olan komünizm, yeni rejimin sömürgeci politika ve anlayışının bir maskesi olduğu iddia edilmiştir. Azeri düşünür ve yazarlar tarafından ortaya atılan bu iddiada kendilerinin Sovyet rejimi tarafından mağdur edilmiş olmaları ve özellikle Sovyet Rusya tarafından bağımsız Azerbaycan'a son verilerek işgal edilmiş olmasının getirdiği öfkenin belirleyici olduğu yazılardan anlaşılmaktadır. Bu yazılarda Sovyet rejimi ile ilgili olarak “sömürgeci”, “emperyalist” ve “diktatör” gibi adlandırmalar dikkat çekmektedir. Ayrıca Sovyet rejiminin özellikle Sovyet hakimiyeti altına aldığı Türk illerinde uyguladığı baskılar ve yaptığı zulümler dergide oldukça ön plan çıkarılmış

---

⁶⁹ Mirza Bala, “Komünizm ve Hümanizm”, *Azerbaycan Dergisi*, Y. 20, S.204, 1971, s. 6-8.

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

ve olumsuz manadaki Sovyet algısında önemli rol oynamıştır. Bu kapsamda kaleme alınan yazılarda Sovyet rejimi için “Sovyet Sömürge İmparatorluğu” vurgusu oldukça dikkat çekmektedir. Bundan başka dikkat çeken önemli bir nokta da Sovyet rejiminin komünizm adı altında uyguladığı politikaların gerçekte Ruslaştırma olduğuna dair vurgudur. Yazılarda komünizmin gerçek amacının Ruslaştırma olduğu özellikle Türk illerinde uyguladığı politikalarla hareketle ileri sürülmüştür. Sovyet rejiminin uygulamalarının etrafıca kaleme alındığı yazılar ve getirilen sert eleştiriler Türk kamuoyunda Sovyet karşıtı düşüncenin gelişmesinde ve yerleşmesinde çok önemli rol oynamıştır. Sovyet karşıtı yazıların yanı sıra komünizm karşıtı yazılar da dergide önemli yer almıştır. Komünizm ve komünist kavramlarına yönelik tanımlama ve değerlendirmeler de komünizmin bir “aldatmaca” olduğu özellikle manevi düşünce için en büyük tehlike olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda komünizm ve komünist kavramları ile ilgili olarak “Allahsızlık”, “ajan”, “yalancı” gibi tanımların sıkça yapıldığı görülmektedir. Bunlar Türk kamuoyunda kavrama yüklenen olumsuz manaların yerleşmesinde de belirleyici rol oynamıştır. Dergide kaleme alınan yazılarda dikkati çeken bir husus da komünizmle mücadele kapsamında komünist rejimlerin hakim olmadığı ülkeler için yapılan “Hür Dünya” adlandırmasıdır. Yazılarda ağırlıklı olarak Hür Dünya olarak tanımlanan demokrasilerin komünizmle mücadele de önemli rol oynamaları gerektiğine duyulan inanç ilgi çekmektedir. Zaman zaman Batı sömürgeciliği ile Sovyet sömürgeciliği arasında yapılan mukayeselerde de olduğu gibi demokrasilere fazlaca övgü yapılmış ve özellikle ABD'nin komünizmle mücadelede başı çeken bir devlet olarak önemine vurgu yapılmıştır. Görüldüğü üzere Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'de anti-komünist ve anti-Sovyet düşüncesinin oluşmasında Azeri düşünürler kaleme aldıkları yazıları ile önemli katkı sağlamışlar ve çoğu zaman kamuoyunda buna dair bazı temel kavramların gelişmesinde ve yerleşmesinde de belirleyici olmuşlardır.

KAYNAKLAR

a. Süreli yayınlar

Azerbaycan Dergisi, Ankara

b. Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Armaoğlu 2016 Fahir Armaoğlu, *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Best 2012 *20 Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, Yazarlar: Antony Best, Jussi M. Hannimaki, Joseph A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, Çev: Taciser Ulaş Belge, Siyasal Kitabevi yayınları, Ankara.
- Bora ve Ünüvar 2015 Tanıl Bora-Kerem Ünüvar, “Ellili Yıllarda Türkiye’de Siyasi Düşünce Hayatı”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, Haz: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Diper 1947 Avni Diper, *Komünizme Karşı Türk Milliyetçiliği*, İstanbul.
- Doğan 1972 Atıla Doğan, *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Gaddis 2015 John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçekler*, Çev. Dilek Cenkçiler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İleri 1970 Rasuh Nuri İleri, *Atatürk ve Komünizm*, May Yayınları, İstanbul.
- Kaynar 2015 Tanıl Bora-Kerem Ünüvar, “Ellili Yıllarda Türkiye’de Siyasi Düşünce Hayatı”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, Haz: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- McMahon 2013 Robert J. McMahon, *Soğuk Savaş*, Çev: Sinem Gül, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- McNeill 2013 William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, Çev: Alaaddin Şenel, İmge Yayınları, Ankara.
- Örnek 2015 Cangül Örnek, *Türkiye’nin Soğuk Savaş düşünce Hayatı Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, Can yayınları, İstanbul.
- Öztan 2016 Güven Gürkan Öztan, “Ezeli Düşman ile Hesaplaşmak: Türk Sağında ‘Moskof’ imgesi”, *Türk Sağ Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, (Derleyenler: İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sayılgan 1972 Aclan Sayılgan, *Türkiye’de Sol Hareketler*, Hareket Yayınları, İstanbul.
- Soysal 1997 İsmail Soysal, *Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945-1975)*, İsis Yayınları, İstanbul.
- Tunçay 1999 Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Uslu 2015 Ateş Uslu, “Çok Partili Hayata Dönüş Dönemi (1945-1950): Hür Dünyanın Saflarında”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de*

Soğuk Savaş Türkiye'sinde Anti-Komünist Söylemin Oluşumunda Azerbaycan Kökenli Düşünürler

Siyasal Hayat, (Haz: Gökhan Atılğan-E. Atıla Aytekin- vd.),
Yordam Kitap Yayınları, İstanbul.

SUMMARY

In the political history of the 20th century, World War II was the beginning of extremely important developments and important changes. The USA and Soviet Russia, which were the winners of the war, laid the foundations of a new international environment with the great struggle they started between them. When the war was over, the United States, which was the strongest representative of capitalism, and Soviet Russia the representative of communism had greatly expanded its sphere of influence in the war, entered into a hard struggle to expand their new positions and domains against each other. In this period known as the Cold War years in the political history literature, this relentless struggle started by the two states was not limited to only being an issue between these states. In a short time, the USA, which saw this situation as a great danger for the democratic regimes in the face of the expansionism of Soviet communism, made the struggle against communism within the framework of the Truman doctrine the most important issue of all nations of the world, especially the countries directly exposed to this threat. Launched by the US, struggle against communism has found an effective response in Turkey one of the closest states to Soviet danger. Having managed to remain impartial throughout the war, also as a result of the Soviet oppression, Turkey has decided to be alongside the democracy represented by the US in the emerging international order during the post-war era. In this context especially after 1947, being under the considerable influence of US, governments in Turkey started intense and effective anti-Sovietism and anti-communism struggle. Anti-communism and struggle with communism, which turned into a systematic state policy in a short time, gradually intensified during the Cold War and became the most important agenda of Turkish politics. Especially in the Democratic Party governments and afterwards, anti-communism and anti-Soviet opposition have turned into an active discourse in Turkish public opinion. The perception of *Moskof*, which was deeply embedded in Turkish political literature as a legacy of Turkish-Russian relations, was intense and often developed against the Turks during the Ottoman period, will now turn into a "Red Scare" in Turkish public opinion in the new period. Henceforth, the concepts of Soviet and communism will turn into words that are associated with all kinds of negative meanings and tried to be criticized as a result of a systematic effort. During the Cold War, many communities played an effective role in the formation of this anti-Soviet and anti-communist discourse which would be accepted by the Turkish public at large. One of them is the Azerbaijani Association which has been founded in 1949 by Azerbaijani thinkers who were forced to settle in Turkey as a result of Soviet oppression. The mentioned association, with the publication of Azerbaijan journal in 1952, was decisive in the formation of the basic concepts of anti-Sovietism and anti-communism discourse in Turkey. The journal, which continued its publication throughout the Cold War years, expressed important issues against communism, especially Soviet Russia, in

many articles written mainly by Azerbaijani intellectuals. Also important articles were written about the struggle against communism carried out all over the world and in Turkey and effort to create a public opinion in this direction was put in. The Soviet regime was shown as a continuation of the former Tsarist Russia in the articles in which the anger and hatred towards the Russian occupation of Azerbaijan and what the Soviet regime did in order to dominate communism were also evident and effective. There has also been an influential emphasis on communism as the mask of this Soviet expansionism. The persecution inflicted on the Turkish provinces under the domination of the Soviet regime was discussed in detail, and from this point of view, the Soviet regime was tried to be matched with all kinds of negative concepts, especially the Red Scare. Every time it has been stated that communism is the most important weapon of Soviet expansionism in order to enslave free nations in the writings that are defined Free World for countries where democratic regimes are dominant. Apart from this, in a significant number of articles the danger posed by the communism and important information about the methods of fighting against communism has been given. Negativities put forth about communism and Soviet Russia played an important role in the general acceptance of the Turkish public opinion in the development of anti-Sovietism and anti-communist expressions and concepts. Azerbaijani thinkers such as Resulzade Mehmet Emin, Mirza Bala, Abdülvahap Yurtsever and Müştak Karabağ with their articles in Azerbaijan Journal have also influenced Turkish scientists, writers and thinkers and left a deep legacy of anti-Soviet and anti-communist discourse. The anti-communist discourse that dominated Turkish public opinion during the Cold War years has found an effective response with the contributions of Azerbaijani thinkers.